

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти**

**Корекційно-розвивальна робота у спеціальній школі на уроках
тематичного малювання**

Кваліфікаційна робота (проект)

На здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студентка 2 курсу
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної програми
«Спеціальна освіта» другого
(магістерського) рівня вищої освіти
Слепоглозова Валерія Володимирівна
Керівник: кандидат психологічних
наук, доцент Ляшко Віра Віталіївна.
Рецензент: кандидат педагогічних
наук, доцент Голінська Т.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Проблема організації корекційно-виховної роботи на уроках малювання у спеціальній психолого-педагогічній літературі.....	7
1.1. Значення малювання у загальній системі навчання та виховання учнів спеціальної школи.....	7
1.2. Особливості зображувальної діяльності школярів з порушеннями інтелекту.....	14
1.3. Естетична вихованість у дітей з інтелектуальними порушеннями.....	21
РОЗДІЛ 2. Дослідження стану сформованості зображувальних навичок та рівня естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями на уроках малювання.....	32
2.1. Обґрунтування методики дослідження. Методика дослідження.....	32
2.2. Результати дослідження та їх аналіз.....	45
2.2.1. Стан сформованості зображувальних навичок учнів спеціальної школи.....	45
2.2.2. Рівень естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями.....	57
РОЗДІЛ 3. Програма сприяння підвищенню рівня зображувальних навичок та естетичної вихованості в учнів спеціальної школи.....	61
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	85
Додаток А Кодекс академічної доброчесності.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні головною метою визначено спрямованість освіти на розвиток дитини як найвищої цінності суспільства та особистості. На виховання громадянина з високим рівнем розвитку і формування його ідеалів, чеснот, здібностей, естетичних смаків, вподобань.

Уроки малювання включено до системи корекційно-виховної роботи спеціальної школи, що передбачає емоційно-естетичне виховання в ході викладання всіх навчальних дисциплін протягом усього навчання. Важливо, щоб кожен предмет шкільної програми міг бути максимально використаний для вирішення завдань естетичного виховання [32].

Але, готовність школярів з порушеннями інтелекту до зображувальної діяльності виступає окремим корекційним компонентом в роботі вчителя спеціальної школи оскільки викликає труднощі для школярів. І.М.Соловйов зазначає, що сприйняття малюнків, ілюстрацій, картин розвивається у дитини з порушеннями інтелекту пізніше сприйняття реальної дійсності [42].

Тому система емоційно-естетичної корекційно-вихованої роботи покликана навчити дітей з порушеннями інтелекту бачити прекрасне навколо себе у навколишній дійсності. Питання формування естетичної культури особистості завжди було і буде актуальне тому, що від рівня культури кожної окремо взятої людини залежить рівень культурного розвитку суспільства в цілому, а особливо гостро це питання виступає при інтеграції випускників спеціальних навчальних закладів [10].

Завдяки корекційно-виховній системі спеціальної школи, зокрема на уроках малювання, її учні значно просуваються у своєму естетичному розвитку. У школярів формується здатність відчувати й оцінювати прекрасне, хоча вони, в повній мірі не досягають того рівня, який характерний для їхніх однолітків з норморозвитком.

Як зазначають у своїх роботах вітчизняні науковці, що серед ігрової діяльності, навчальної, трудової, учні з порушеннями інтелекту виділяють саме образотворчу діяльність, а особливо – малювання. Маючи високий рівень доступності, конкретність малювання, у розумінні школярів наближається до гри [9].

Винятково велике значення малювання для корекції порушень школярів спеціальної школи у своїх роботах визначали І.І.Будницька, О.І.Галкіна, О.Н.Грабаров, О.П.Гаврилушкіна, Т.Н.Головіна, Г.М.Дульнєв, О.А.Єкжанова, Л.В.Занков, Е.І.Ігнат'єв, М.С.Каган, Г.В.Лабунська, В.С.Мухіна, Н.І.Сакуліна, Н.Д.Соколова, Л.Н.Столович, І.М.Соловійов, Н.Ф.Кузьміна-Сиромятникова, М.М.Нудельман, Ж.И.Шиф та інші [9, 20, 28, 32, 45, 51, 53 та ін.].

Але, як показує практика, навчання малюванню у спеціальній школі організується, зазвичай, без урахування рівня готовності учнів до зображувальної діяльності. У багатьох випадках не беруться до уваги особливості процесів сприйняття та відтворення зображуваних предметів, па'мяті та мислення, графічних та рухових функцій окремих учнів. Ця обставина повинна враховуватись у навчальній та корекційно – виховній роботі з учнями на уроках малювання, вона і зумовила обрання теми дипломної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами : тема кваліфікаційної роботи пов'язана із темою кафедри спеціальної освіти «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» № 0119U101727 від 22.11.2019 р.

Мета дослідження – визначити особливості та встановити необхідність організації корекційно-виховної роботи на уроках малювання у спеціальній школі.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі ***завдання*** :

1. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясувати потенційне значення малювання для естетичного виховання учнів спеціальної школи та проведення корекційно-виховної роботи.

2. Визначити місце образотворчої діяльності у загальній системі навчально -виховного процесу спеціальної школи.

3. Експериментально дослідити стан сформованості зображувальних навичок на уроках тематичного малювання та рівень естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями. Зробити аналіз отриманих даних.

4. Визначити основні напрямки організації корекційно-виховної роботи на уроках малювання у спеціальній школі.

Об'єкт дослідження – процес організації корекційно-виховної роботи у спеціальній школі.

Предмет дослідження – корекційно - виховна робота на уроках малювання у спеціальній школі.

Методи дослідження: відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано методи аналізу, синтезу та узагальнення загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, спостереження, бесіда, констатуючий експеримент, аналіз продуктів діяльності, метод кількісної обробки емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів. Уточнено значення малювання у загальній системі навчання та виховання учнів спеціальної школи: як засобу їх емоційно-естетичного виховання, як засобу їх педагогічної діагностики та діагностики їхнього інтелектуального розвитку; визначено особливості зображувальної діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями; розкрито зміст понять естетична вихованість, естетичне виховання; одержано експериментальні дані щодо стану сформованості зображувальних навичок та рівня естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями на уроках

малювання; конкретизовано шляхи підвищення рівня зображувальних навичок та естетичної вихованості в учнів спеціальної школи.

Практичне значення одержаних результатів. Отриманні результати дослідження дозволяють зробити висновки про рівень естетичної вихованості дітей з інтелектуальними порушеннями. Дослідження, можуть бути використані вчителями, в процесі навчання у спеціальній школі, методистами спеціальних шкіл, викладачами та студентами вищих навчальних закладів .

Апробація результатів дослідження відбувалася на засіданні педагогічної ради Калинівської спеціальної школи - інтернату Херсонської обласної ради та на щорічній серпневій конференції педагогічних працівників 28 серпня 2020 р.

Публікації: результати дипломного проєкту опубліковано у збірнику наукових праць Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи», що відбувалася 22-23 жовтня 2020 р. на базі Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.

Структура роботи: випускна робота викладена на 84 сторінках друкованого тексту, складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 джерело).

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО- ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ МАЛЮВАННЯ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Значення малювання у загальній системі навчання та виховання учнів спеціальної школи

Образотворча діяльність - одне з перших і найбільш доступних засобів самовираження дитини, в якому проявляється своєрідність багатьох сторін дитячої психіки. Вона об'єднує в собі всі основні види соціального досвіду (знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-емоційного ставлення до світу).

Дитячий малюнок можна назвати засобом пізнання і відображення дійсності. У малюнку розкриваються особливості мислення, уяви, емоційно-вольової сфери дітей. Так само як гра, він дозволяє більш глибоко осмислити цікавлять дитини сюжети [2].

Протягом всієї історії розвитку спеціальної психології та корекційної педагогіки дослідники розробляли методи роботи, що поєднують в собі високу діагностичну і корекційну спрямованість. Вже на початку ХХ століття психіатри, психологи і педагоги (В.М.Бехтерев, К.Бюлер, Л.С.Вітін, Ф.Гудінаф, В.П.Кащенко, Г.Кершенштейнер, С.А.Левітін, Н.А.Рибніков, Е.А.Флерина, Г.Фолькельт виділяли образотворчу діяльність як один з найважливіших засобів у діагностичному інструментарії фахівців, які працюють з дітьми різного віку.

Набагато пізніше образотворча діяльність почала застосовуватися в корекційних цілях. Відомі роботи по використанню малювання в навчанні дітей різного віку з порушенням слуху (А.А.Венгер, Т.С.Зикова, М.Ю.Рау); дошкільнят з порушенням зору (Л.І.Плаксіна); дітей з порушенням інтелекту шкільного і дошкільного віку (З.А.Апацкая, Е.А.Екжанова,

Е.А.Стребелева, О.П.Гаврілушкіна, Н.Д.Соколова, Т.Н.Головіна, І.А.Грошенков, Е.Г.Кярнер, А.Шілова); дітей-дошкільників із затримкою психічного розвитку (Е.А.Екжанова).

Традиційно, ще з часів Е.Сегена і М. Монтесорі образотворча діяльність широко використовувалася в навчанні дітей з глибокими інтелектуальними порушеннями, що знайшло своє відображення в роботах Г.В.Цікото, Р.Д. Бабенкове, А.А. Єрьоміної. Окремі корекційні прийоми, необхідні при формуванні графічних навичок, рекомендовані для дітей з дитячим церебральним паралічем Г.В. Кузнецової і для дошкільнят з раннім дитячим аутизмом.

Малювання як засіб емоційно-естетичного виховання. Естетичне виховання на уроках малювання здійснюється за декількома напрямками і передбачає формування та розвиток в учнів цілеспрямованої зображувальної діяльності, естетичного виховання та естетичних відчуттів, оціночного ставлення до витворів мистецтва та самостійно виконаним малюнкам.

Для реалізації цих завдань вчителю необхідно переборювати багато труднощів, що обумовлені своєрідністю процесу сприймання у дітей з порушеннями інтелекту. Уповільнений темп сприймання, недостатня диференціація та значне звуження обсягу матеріалу, що сприймається нерідко обтяжуються зниженою активністю самих учнів [16, 20 та ін.].

Дивлячись на який – небудь предмет чи зображення, дитина з інтелектуальними порушеннями не намагається роздивитись його в усіх деталях, повністю розібратися у його особливостях. У неї немає потреби вдивлятися, шукати, вибірково знаходити які небудь властивості. Увага нестійка, вона легко відволікається, швидко втомлюється.

Сформувавши естетичне сприймання можна тільки при певному розвитку здатності аналізувати. На розвиток такого аналізуючого

сприйняття і направлені вправи, що виконуються учнями на уроках малювання [29].

Особливо велика увага приділяється вихованню вмінь визначати найбільш характерні ознаки предмету – форму, будову, розмір деталей, колір, положення у просторі. Для цього у допомогу зоровому сприйманню на початковому етапі навчання залучаються і інші аналізатори, зокрема дотикові та рухові відчуття [29].

Здійснення задач, що пов'язані із розвитком сприймання, вимагає ретельний відбір об'єктів та зображень, що демонструються. Важливо щоб наочність, що використовується у спец школі була досить чіткою, яскравою та відображала всі особливості. Вона повинна здійснювати виховний вплив, сприяти розвитку естетичного смаку.

Діти з порушеннями інтелекту в наслідок свого інтелектуального і емоційного недорозвитку спочатку сприймають тільки елементарні прояви краси. Під впливом корекційно – виховної роботи розширюється сфера чуттєвого пізнання, поглиблюються емоційні переживання школярів. Вчителі турбуються про розвиток емоційної регуляції відчуттів, надають їм необхідний напрямок. Як наслідок у дітей виробляється адекватна реакція на сприймання картин, узорів, виробів мистецтва [39, 47 та ін.].

Особливе значення для розвитку естетичного сприймання і естетичних відчуттів має систематична демонстрація доступних для дітей з порушеннями інтелекту витворів мистецтва: картин, скульптур, витворів народного мистецтва, іграшок і т.д.

Корекційно – виховній роботі сприяють [43]:

1. Залучення дітей до керованої вчителем діяльності;
2. Усвідомлення дитиною того, що вона сама може намалювати цікавий об'єкт;
3. Може надати допомогу у оформленні класу;

4. Особливого значення набуває цілеспрямована організація спостережень учнів (на вулиці, у парку, у лісі, на будівництві і т.д.) сприяючи розвитку учнів у інтелектуальному та естетичному відношенні.

5. На основі розвитку мислення та мовлення створюються передумови для формування елементарних естетичних суджень.(естетична оцінка своїх малюнків, малюнків товаришів, витворів мистецтва)

6. Систематична демонстрація та вивчення різноманітних, зі смаком підібраних об'єктів, як натуральних, так і різного роду муляжів, опудал, іграшок, зразків.

7. Розвиток оціночного ставлення до результатів своєї діяльності. Це полягає перш за все у вмінні критично аналізувати власні малюнки та малюнки своїх товаришів.

Уроки образотворчого мистецтва сприятливо впливають на розвитку емоційно – естетичного сприймання учнів. Завдяки систематичним заняттям школярі здатні [23]:

- Визначати основну ідею художнього витвору;
- Розібратися у взаємовідносинах між персонажами;
- Описати дію, що зображується;
- Під керівництвом вчителя порівняти одну картину з іншою та провести їх порівняльний аналіз;
- Учні виявляються здатними виділити і деякі зображувальні засоби, що використовувались художником;
- Виділити улюблені картини, яким надаються переваги.
- У певній мірі учні здатні подолати недоліки емоційно – естетичного розвитку.

Малювання як засіб педагогічної діагностики учнів.

Спостереження за дітьми під час малювання дозволяють знайти в них риси, котрі на інших уроках можуть бути не поміченими. Під час образотворчої

діяльності учні докладно розглядають реальні предмети, осмислюють їх будову, форму, колір та інші властивості, виконують різноманітні розумові операції.

Діагностика у процесі образотворчої діяльності, і навіть аналіз результатів цієї діяльності (малюнків) дають можливість істотно доповнити дані, отримані учителем під час занять із інших навчальних дисциплін. Найбільш виразно індивідуальні особливості школярів виявляються і під час виконання ними конкретних графічних завдань [41].

Так само важливо встановити ставлення дитини до малювання: чи виявляє вона інтерес до малювання і як висловлюється, на скільки цей інтерес тривалий, на що спрямований. Необхідно простежити, чи помічає учень прорахунки у графічних діях, чи виправляє допущені помилки і яким способами це робить (вносить у малюнок зміни, прорисовує лінії, користується гумкою, починає малюнок наново) [53].

На уроках образотворчої діяльності створюються сприятливі умови виявлення знань учнів з порушеннями інтелекту щодо виявлення форми, величини, кольору і співвідношень об'єктів.

Легко встановити, наскільки самостійно учень диференціює геометричні фігури різної форми, знаходить постаті однакової форми, але різного розміру й забарвлення, співвідносить об'єкт із зображенням та з тією чи іншою геометричною формою (тарілка — коло, серветка — квадрат, рамка — прямокутник тощо) [53].

Істотним моментом є фіксація того, як учень використовує допомогу педагога в процесі. Форми цієї допомоги можуть бути різні [25]:

- звертання уваги учня на об'єкт чи спосіб зображення;
- навідні питання, що стосуються форми, побудови чи розташування об'єкта;
- порада, як краще продовжити малюнок;
- прямий показ окремого прийому;

- демонстрація дії і прохання самостійно повторити це дію;
- тривале навчання тому, як треба виконувати завдання.

Надаючи учневі допомогу, необхідно контролювати в якій формі учень її сприймає та «застосовує» (він виправляє свої помилки, чи продовжує малювати зображення) [25].

Характеристика дитини з порушеннями інтелекту доповнюється важливими відомостями про її емоційно-вольову сферу під час образотворчої роботи і у проміжках між заняттями. Облік особливостей дитини (ставлення до труднощів, що зустрічаються, емоційна реакція на невдачу, тощо.) дозволяє вжити заходів педагогічного впливу прямого чи опосередкованої характеру на емоційну сферу дитини.

Спостереження за дитиною у процесі її продуктивної діяльності допомагають накопичити дані, стосовно особистості і діяльності учня. Знання цих особливостей істотно доповнює педагогічну характеристику дитину і дозволяє точніше планувати корекційно-виховну роботу на всіх уроках й у позакласний час [15].

Малюнок легко піддається всебічному аналізу. Ця обставина давно приваблювала багатьох фахівців які намагалися встановити кореляцію (співвідношення) між малюнком і станом інтелекту [20, 24, 35 та ін.]

На значення і важливість аналізу дитячих малюнків для вивчення дитині у психолого-педагогічному плані вказують В.Я.Василевська, А.А. Венгер, С.Д.Забрамна, Л.В.Занков, О.В.Правдина, Т.Н.Головіна, Н.П.Сакулина та інші [19, 34, 35, 57 та ін.].

Послаблені інтелектуальні можливості більшості дітей, які направляються у спеціальну школу, не дають їм можливості успішно виконувати образотворчі завдання.

Діти з порушеннями інтелекту 7—8 років часто ще не володіють предметним зображенням, а їх самостійний малюнок нерідко складається з одноманітних повторюваних елементів (кіл, рисочок, крапок і т.п.), іноді просто карлючок, невизначених утворень.

Зображення предметів, які впізнаються, дуже примітивні, малюнки дітей з порушеннями інтелекту переважно не відбивають ознак людської постаті і побудовані на кшталт «головонога», що у нормі відповідає молодшим дошкільнятам [57].

Великі відмінності виявляються у малюнках дітей в нормі і дітей з порушеним інтелектом, виконаних з натури. Попри те, що є реальна можливість всебічно розглянути предмет дитина з порушеннями інтелекту відтворює в малюнку, зазвичай, лише основні частини, опускаючи багато деталей і характерних рис. В багатьох випадках спостерігається незавершеність, фрагментарність зображення [52].

Оскільки малюнки дітей із різними ступенями розумової відсталості якісно відрізняються один від одного, то проведений, з урахуванням рівнів образотворчої діяльності аналіз робіт можна використовувати з метою диференціальної діагностики. І тут, хоча й умовно, можна використовувати деякі орієнтири [57]:

1. Для «вільних» малюнків дітей з інтелектуальними порушеннями 8 - 10 років із легким ступенем характерно наступне [28]:

- самостійний вибір теми;
- різноманітна тематика малюнків;
- відхилення у процесі малювання від початкового образотворчого завдання й доповнення малюнка новими об'єктами;
- площинне, примітивна і схематичне зображення предметів.

2. Для малюнків дітей із глибшим ступенем інтелектуальної недостатності характерні:

- обмеженість тематики і значна обумовленість обраної теми попередньою образотворчою діяльністю;
- крайня примітивність зображення;
- відсутність логічного зв'язок між зображуваними об'єктами;
- переважне використання одного чи двох кольорів,

- контурне розфарбовування чи його повна відсутність.

3. Для графічної діяльності дітей із глибокою ступенем розумової відсталості характерні:

- невміння самостійно розпочати малювання;
- обмежене використання раніше засвоєних графічних елементів;
- відсутність предметного зображення;
- використання, зазвичай, одного, випадкового кольору.

Ці діти, отримавши завдання, починають маніпулювати олівцем, переміщати аркуш паперу по столу, нерідкими є прояви афективних реакцій [28, 32].

1.2. Особливості зображувальної діяльності школярів з порушеннями інтелекту

Малювання, як форма діяльності, включає в себе багато компонентів психічних процесів, у зв'язку з цим його розглядають як важливий фактор формування особистості. Тому не випадково малювання належним чином оцінювався вже в початковий період становлення науки про виховання і навчання дітей з порушеннями інтелекту [21].

Багато дефектологів, починаючи з Едуарда Сегена, не бачили особливих відмінностей в малюнках дітей з нормою розвитку і дітей з порушеннями інтелекту. Вважалось тільки, що малювання дітей з інтелектуальною недостатністю бідно за змістом і нижче по техніці, ніж малювання дітей в нормі. Однак подальші психолого-педагогічні дослідження з проблеми діяльності учнів з порушеннями інтелекту (Г.М. Дульнев, В.Ю. Карвяліс, Г.Н. Мерсіянова, Н.П. Павлова, В. Г. Петрова, Б.І. Пінський та ін .) виявили багато характерних рис у малюнках дітей, роблять

їх діагностично важливими. Дослідження в цій області встановили ряд важливіших особливостей.

Перш за все, слід зазначити, що характерна риса розумової відсталості - стійке порушення пізнавальної діяльності, а, як відомо, в процесі малювання беруть участь всі компоненти психіки. Отже, порушується сам процес образотворчої діяльності у дітей з порушеннями інтелекту.

Дитина з інтелектуальною недостатністю проходить майже всі ті ж стадії розвитку малюнка, що і в нормі, але вони значно розтягнуті у часі. Виняток становить стадія активного черкання. Вона не проявляється в ході розвитку образотворчої діяльності дітей з порушеннями інтелекту [30].

Багато дослідників (О.В.Боровик, О.П.Гаврилушкина, Т.Н.Головіна, І.А.Грошенков, Т.С.Комарова та ін.) Вважають, що без спеціального навчання і виховання діти з порушеннями інтелекту протягом усього дошкільного періоду не виявляють справжнього інтересу до малювання [19, 26].

Вступаючи до дитячого садку, більшість дітей з порушеннями інтелекту здійснюють лише окремі маніпуляції. Вони не в силах виконати навіть найпримітивніші малюнки. Їх образотворча діяльність знаходиться на дозображувальному ступені. «Деякі з них хаотично відтворюють різні штрихи, майже не звертають уваги на слід, що залишає олівець, виходять за межі аркуша паперу (креслять на столі), продовжують «малювати» навіть тоді, коли олівець зламався» [24, 26].

Предметне зображення на відміну від малюнка дитини в нормі з'являється з 6-ти - 7-ми років і тільки при навчанні. Однак, як відзначав Бехтерев В.М., воно при цьому не має «підготовчого акту до образотворчого малювання» [8].

Діти не підпорядковують малюнок певному сюжету. Малюючи на одному аркуші кілька об'єктів, вони не об'єднують їх між собою загальною тематикою або задумом - немає зв'язкового змісту або певних, навіть найпростіших сюжетів [23].

Деякі діти, незалежно від змісту зображення, схильні до того, щоб малювати завчені букви або цифри на аркуші. Деякі малюнки складаються з одних і тих самих фігур. Найчастіше це нерівні квадрати, трикутники і кола.

Однак навіть при виконанні такого малюнка у дітей з порушеннями інтелекту спостерігаються проблеми, обумовлені відхиленнями в області зорового сприйняття і моторики. У них спостерігається неузгодженість рухових систем руки і очей, невміння робити точні, узгоджені рухи, контролювати і регулювати їх силу, швидкість, ритм - порушена зорово-рухова орієнтація. Багато дослідників виявили значне перенапруження робочих м'язів і слабку диференційованість рухів пальців рук [52].

Однією з причин, що ускладнюють розвиток робочих рухів, є порушення загальної орієнтувальної діяльності. Все це негативно позначається на виконанні графічних завдань [25].

Крім графіки, створення малюнка багато в чому визначається сприйняттям, від характеру і якості якого залежить і якість зображення (М.М. Волков, Є.І. Ігнатьєв, В.С. Мухіна, Н.П.). У дітей з порушеннями інтелекту спостерігається уповільнення процесу сприйняття, слабкість аналізу і синтезу при впізнаванні предметів і їх просторових відносин.

Так само можна відзначити вузькість, неповноту, недостатню диференційованість і осмисленість сприйняття, як реальних об'єктів, так і їх зображень. Це пов'язано з тим, що для дітей із інтелектуальною недостатністю протягом тривалого часу залишається непізнаним функціональне призначення об'єкта.

У зв'язку з цим при малюванні з натури об'єкт малювання сприймається недостатньо диференційовано, а його специфічні властивості не вбачають або бачаться як би розмитими, спрощеними - зображення виходить без характерних ознак, нерідко сильно спотвореним. Одна лише наявність натури і звичайне «споглядання» не можуть гарантувати подібності малюнка з реальним предметом. Відсутність повноцінного зорового образу веде до помилок способу графічного [12].

Особливості сприйняття дітей з інтелектуальною недостатністю утворюють специфічну картину просторової орієнтації і уявлень, що пояснюються недорозвиненням процесів просторового аналізу і синтезу, невмінням встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і відображати їх у мовленні [45].

Діти з порушеннями інтелекту, що приходять до школи, як правило, не орієнтуються у власному тілі, не знають назви його частин, не володіють словесними позначеннями їх просторового розташування, не визначають просторове відношення об'єктів щодо власного тіла. В основному, це зводиться до вказівним займенників, вказівного жесту на об'єкт.

Перераховані вище особливості переносяться і на зображення. У процесі дослідження І.А.Грошенко виявлено, що порушеними виявляються форма, пропорції, величина відносини, конструкція. Учні зазнають великих труднощів при зображенні як прямокутних, так і округлих форм, пошуки пропорцій при зображенні геометричних фігур повністю відсутні. Аналіз малюнків за зразком, виконаних учнями з використанням опорних точок, показав, що точність побудови таких малюнків залежить не від кількості точок, а від конфігурації зображуваного предмета, від розташування орієнтирів [23, 27].

Школярі з порушеннями інтелекту погано зберігають в пам'яті взаємне розташування об'єктів, в результаті чого зображення «переставляються», а іноді і зовсім розміщуються довільно. Ця обставина посилюється тим, що деякі учні слабо диференціюють напрямки і замість специфічних просторових відносин, передбачених завданням, в малюнках переважають відносини неспецифічні [33].

Свої особливості спостерігаються і при розвитку тимчасових уявлень у дітей з інтелектуальною недостатністю - специфіка тимчасових понять і порушення психічного розвитку дітей з порушенням інтелекту ускладнюють можливість їх самостійного, спонтанного пізнання і розвитку.

Дослідження І.І.Фінкельштейна встановили, що поняття тимчасової тривалості утворюється у дітей з інтелектуальними порушеннями значно пізніше, ніж уявлення про послідовність. Поняття тривалості складається лише в старших класах спеціальної школи [47].

Разом з тим, формування тимчасових понять і орієнтування в часі за допомогою образотворчої діяльності в школі може внести великий внесок у корекцію особистості та всієї пізнавальної діяльності учнів.

Інтерес до малювання і тематика малюнків школярів. Важливу роль в процесі навчання малюванню дітей в школі відводиться тематичним малюванням. Навчання дітей вмінню відображати явища навколишнього життя - одна з найбільш важких завдань всієї роботи по формуванню образотворчої діяльності у дітей з інтелектуальним порушенням.

Це пов'язано з тим, що цей вид занять базується на враженнях, уявлених, тобто на сприйнятих раніше наочних образах об'єктів, а у дітей з порушеннями інтелекту є специфічні особливості психічного розвитку, що впливають на їх пізнавальну діяльність [20].

Крім перерахованого вище, хочеться відзначити характерні риси малюнків дітей з інтелектуальними порушеннями, відмічені в працях І.А.Грошенкова, Т.М.Головіної, Т.М.Зотова [20, 29].

По-перше, відсутність стійкого інтересу до діяльності. Слабкість асоціацій між власними графічними побудовами і реально існуючими предметами і явищами зберігається до закінчення дошкільного віку; ускладненість процесу впізнавання в малюнках реальних предметів і їх швидке забування.

По-друге, примітивність, спрощення і спотворення форми і будови зображуваних предметів;

неповнота і фрагментарність зображення (тільки стіна або дах у будинку; стовбур дерева без гілок; «головоніг» замість людини і т.п.);

відсутність в малюнках цілісного образу;

неправильна передача в малюнку просторових відносин між елементами одного предмета, перестановка цих елементів і розміщення їх на аркуші паперу ізольовано один від одного;

непропорційність частин малюнка, зміщення зображення щодо центру аркуша, невідповідність розмірів малюнка і листа паперу [18].

При розгляді об'єктів, які увійдуть в малюнок, учні зупиняють свою увагу на несуттєвих ознаках, випускаючи з виду і при зображенні даного об'єкта його характерні риси. Все це надає зображенню неадекватність, схематичність [4].

По-третє, статичність малюнків. Ця риса найбільш яскраво проявляється в зображенні людини або тварин. Зазвичай це застигли фігури у фронтальному положенні, позбавлені будь-якої динаміки.

По-четверте, стереотипність - одного разу засвоєний спосіб малювання повторюється без привнесення нового і зберігається ще довгий час. Виявляється в достатку графічних штампів, відсутність або недорозвинення сюжетних уявлень.

По-п'яте, бідність або відсутність колірних характеристик в намальованих предметах (розфарбовування зображення будь-яким, першим-ліпшим олівцем). Порушення колірного ритму - характерна особливість малюнків школярів з порушеннями інтелекту, яка була описана в роботах А.А. Головіної, Ж.І. Шиф та інших авторів [20].

Крім того, діти не можуть відобразити в малюнках свій особистий і соціальний досвід. У процесі малювання школярі найчастіше мовчать, їх діяльність носить нестійкий характер, відзначається зісковзування на предметно-ігрові дії.

Тематика малюнків вкрай обмежена і багато в чому залежить від змісту попередніх знань: дитина в основному малює ті деякі предмети, яким їх навчили дорослі. Це можна помітити по так званим «графічним штампам»: предмети зображуються без змін, як було показано учневі (Грошенко І.А., Головіна Т. Н). В основному діти самостійно обирають

тему, при цьому часто простежується відхилення в процесі малювання від первинної задумки і малюнок доповнюється новими об'єктами, що не відносяться до теми [19,29].

Якщо ж запропонувати дітям певну тему або попросити намалювати з натури, то у відповідь реакцією буде пасивність, інертність, негативне ставлення до роботи (Грошенко І.А.) [24]. В інших випадках, учень зобразить предмети, які він вміє малювати, але вони не будуть ставитися до сюжету. Особливу активність виявляють учні саме під час «вільного» малювання, коли педагог не обмежує дітей у виборі теми [13].

Незалежно від теми, на яку виконаний малюнок, рівень образотворчих засобів навіть у старшокласників залишається дуже низьким. Найбільші труднощі старшокласник спеціальної школи відчуває при визначенні послідовності побудови зображення.

Одна з причин низького рівня планування образотворчої діяльності пояснюється несформованістю умінь орієнтуватися в завданні, диференціювати основні частини об'єкта і малюнка. Низький рівень аналітичної діяльності перешкоджає цілеспрямованому виділенню і зіставленню ознак зображуваного предмета [37].

Всі вищеописані особливості залежать від недорозвинення всіх сторін пізнавальної сфери дітей з порушенням інтелекту. Один з видів корекції даних порушень здійснюється шляхом «образотворчого впливу» на порушені і ослаблені функції дітей, шляхом систематичного виховання і вдосконалення у них правильного сприйняття форми, будови, величини, кольору предметів, їх положення в просторі, вміння знаходити в зображуваному істотні ознаки, встановлювати властивості і відмінності [14].

Колір у малюнках учнів спеціальної школи. Здатність дитини сприймати колір має для неї велике практичне значення. Заняття малюванням багато в чому сприяють формуванню вміння правильно

користуватися кольором в побуті, навчальній, трудовій та ігровій діяльності.

Особливу роль відіграє колір в образотворчому творчості. Діти із задоволенням розфарбовують малюнки олівцями і фарбами, люблять малювати кольоровою крейдою і фломастерами, ліпити з кольорового пластиліну, робити аплікації з кольорового паперу і т.д. При правильній організації навчального процесу вони відчують радість і почуття задоволення від виконаної роботи. При цьому вони самі обирають ряд пізнавальних завдань, пов'язаних зі сприйняттям і відтворенням кольору і колірних поєднань [11].

Розвиток кольорової чутливості протягом шкільного навчання відбувається дуже повільно. Однак наявне зниження колірної чутливості у більшості учнів не так велико, щоб ця обставина була єдиною причиною своєрідного і навіть помилкового використання кольору в образотворчій діяльності. Недоліки передачі кольору в малюнках «в більшій мірі пов'язані з особливостями вищих психічних функцій, головним чином осмислюванням кольору предметів і відображенням його в мові» [53].

Крім того, школярі з порушеннями інтелекту тривалий час не в змозі належним чином орієнтуватися у назвах предметів, для яких певний колір є постійною, типовою ознакою.

1.3. Естетична вихованість у дітей з інтелектуальними порушеннями

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко представлена у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е.Н.Водовозової, П.Ф.Каптерева, С.Л.Лисенкової, С.Ф.Русової, Е.М. Михеєвої, К.Д.Ушинського та ін.

Особливий внесок, своїми науковими дослідженнями, у розробку естетичного виховання зробили Ю.Б.Борев, Л.А.Волович, М.С.Каган, Л.Н.Коган, В.О.Розумний, В.В.Скатурич, А.С.Макаренко, О.В.Семашко,

В.О.Сухомлинський та ін. Важливі питання теорії естетичного виховання підростаючого покоління висвітлюється в працях Л.В.Коваль, В.В.Передерій, Ю.У.Фохт-Бабушкіна, А.Б.Щербо.

Система корекційно-освітньої роботи спеціальної школи передбачає безперервне естетичне виховання протягом усього періоду навчання.

Одні навчальні предмети в силу їх специфіки (образотворче мистецтво, спів і музика, читання, трудове навчання, ритміка, фізична культура, географія та природознавство) мають більші можливості для цього, інші - меншими. Однак важливо, щоб кожна освітня дисципліна могла бути максимально використана для вирішення завдань естетичного виховання [3, 5].

Особлива роль в естетичному впливі на учнів належить урокам образотворчого мистецтва. Навчальна програма з образотворчого мистецтва, що включає різні види робіт (малювання з натури, декоративне і тематичне малювання, бесіди про мистецтво), складена так, щоб в процесі занять можна було:

по-перше, коригувати недоліки розвитку дітей з порушеннями інтелекту,

по-друге, навчити їх елементарного малювання,

по-третє, сформувати емоційно-естетичне сприйняття [3, 5].

Основа естетичної свідомості - це знання. Накопичення у молодших школярів з порушеннями інтелекту конкретних знань, власних спостережень при їх наочно-чуттєвому сприйнятті веде до створення зразків уявлень, а потім перетворення їх в поняття [44].

Естетичні уявлення формуються на основі естетичного сприйняття. Чим різноманітніше і багатше відчуття, тим більше людина сприймає колірних і звукових відтінків, ритмічних характеристик, просторово-часового співвідношення параметрів різних предметів [54].

Чуттєве узагальнення є переважаючим у молодшого школяра. Воно відбувається при безпосередньому зіткненні з предметами і явищами в

процесі їх сприйняття і практичної діяльності з ними. В ході чуттєвого узагальнення можуть об'єднуватися як істотні, так і несуттєві властивості, зв'язки і відносини предметів і явищ. В результаті виникає сума елементарних знань у вигляді загальних уявлень [54].

Культурно-естетична виховне середовище освітнього закладу має значний педагогічний потенціал в естетичному вихованні школярів, представляючи собою відкрите соціокультурне і освітній простір. Як характеристики оптимального розвитку естетичного середовища в колективі молодших школярів можна визначити [10]:

- 1) систематичне участь молодших школярів значною для них і колективу естетичної діяльності;
- 2) чіткість, конкретність обов'язків дитини в естетичній діяльності;
- 3) надання необхідної допомоги в естетичної діяльності і навчання молодших школярів у ній;
- 4) задоволення власних потреб вихованця в естетичної діяльності, їх розвиток;
- 5) розвиток вимог до вихованця в естетичної діяльності (шляхом її ускладнення, зменшення в ній допомоги і зміни форм стимулювання);
- 6) виправлення поведінки молодших школярів на основі вимог колективу;
- 7) створення естетичної обстановки в школі, в класі, в кабінетах.

Необхідною сферою формування естетичної вихованості молодших школярів з порушеннями інтелекту виступає ігрова діяльність. Як відомо, гра є одним з видів діяльності, під якою зазвичай розуміється певний спосіб буття людини і суспільства в цілому, що характеризується такими суттєвими ознаками, як продуктивність, соціальність і свідоме цілепокладання [46].

Мета естетичного виховання полягає в вмінні сприймати, відчувати і розуміти прекрасне у всіх його проявах: в мистецтві, природі, праці, відносинах, вчинках людей [44].

В процесі естетичного виховання помітно розширюється кругозір дітей, активізуються пізнавальні процеси, вдосконалюється увага, воля. Накопичення запасу художньо - естетичних уявлень зміцнює пам'ять дітей, а включення їх в творчу діяльність сприяє подоланню моторної скутості.

Естетичні враження і переживання, смак до прекрасного формуються у дітей під впливом всього укладу життя в школі:

- навчально - трудової діяльності,
- естетичного оформлення,
- побутової обстановки,
- спілкування з природою,
- культури взаємин з педагогами [2].

Взаємозв'язок естетичного та етичного (краси і моральності) сприяє розвитку особистісних якостей дитини, чинить активний вплив на його інтелект, емоційну і вольову діяльність [1].

Естетичне виховання вносить в життя дітей нові емоції, конкретні, образи, яскравість, насиченість і сила подразників впливає на почуття дітей, підвищує сприйнятливність, на тривалий час залишає помітний слід у свідомості дитини [1].

Вплив на дітей засобами мистецтва становить бажаної частини естетичного виховання. Воно тісно пов'язане з усією системою виховання, головним джерелом якого є школа. Школа розкриває перед учнями світ прекрасного і формує якості і судження дитини. Естетичне виховання, проникає в усі сторони життя і діяльності людини, є необхідним компонентом всебічного розвитку особистості [5].

Рівень естетичної вихованості дітей в більшій мірі залежить від того, як рано і в якій мірі вони були долучені до сфери прекрасного ще в дитинстві, і наскільки ефективною виявилася педагогічна спрямованість його освоєння [12].

Під впливом виховання і корекції вдається домогтися просування вперед в напрямку естетичного виховання. При правильній постановці виховного процесу в школяра поступово розширюється поле естетичного сприйняття, яке стає все чіткіше і набагато змістовніші, зростає інтерес і тяжіння до прекрасного, точніше робляться диференціювання естетичного і не естетичного.

З урахуванням своєрідності розвитку дітей з порушеннями інтелекту естетичне виховання спрямоване на рішення наступних завдань [1, 17]:

1. Сприяти корекції (виправлення, послаблення, згладжуванню) дефектів психічного і фізичного розвитку розумово відсталих школярів, постійно дбаючи про становлення особистості кожної дитини в цілому і підготовки її до самостійного життя.

2. Формувати в учнів естетичне сприйняття, вміння бачити і розуміти красиве в мистецтві, природі, повсякденному житті; збагачувати наявний досвід школярів естетичними враженнями; виховувати у дітей сенсорну культуру, особисте ставлення до сприйняття, розвивати естетичний смак; привчати школярів до морально-естетичних оцінок і правильним, аргументованих суджень.

3. Розвивати й удосконалювати емоційну сферу учнів, викликати у них естетичні почуття і переживання (задоволення, радості, захоплення тощо), домагаючись адекватної реакції на красу природи, твори мистецтва або навколишнє оточення.

4. Сприяти розвитку елементарних творчих здібностей (здібностей) і доступних розумово відсталим дітям художніх навичок (в області образотворчої діяльності, співу, музики, хореографії, ритміки, художнього рукоділля тощо).

У дітей з порушеннями інтелекту недоліки в пізнавальній, емоційній та руховій сфері, що ускладнює вирішення естетичних завдань [51]. Тому для вирішення необхідна спеціально організована робота, яка передбачає:

- 1) Більш елементарний, ніж у масовій школі, рівень змісту естетичного виховання;
- 2) Раціональне використання різноманітних форм, методів і засобів виховання і навчання, що будуть відповідати інтелектуальним можливостям;
- 3) Корекційно спрямований характер усіх навчально-виховних заходів [51].

Суттєвою перешкодою в розвитку творчих і художніх навичок учнів є характерне для багатьох з них відставання у фізичному розвитку, насамперед у руховій сфері (патологічна сповільненість або імпульсивність рухів, порушення зорово-рухової координації, зниження м'язового тону, невміння виконувати складні рухові акти тощо) [16]. Ці недоліки негативно впливають на естетичне виховання дітей, особливо під час занять образотворчої та музично-ритмічною діяльністю, хореографією, ручною працею.

Естетичне виховання на уроках малювання у спеціальній школі

Спілкуючись з естетичними явищами життя і мистецтва, дитина з інтелектуальними порушеннями розвивається, але не усвідомлює естетичну сутність предметів. Без втручання ззовні у дитини можуть скластися невірні представлення про життя, цінності і ідеали. Спілкування з дорослими, поведінку оточуючих, погляди, жести, міміка – все це фіксується і відкладається в його свідомості [16].

Питання естетичного виховання у педагогічному аспекті висвітлені у працях українських педагогів та науковців Е.Н.Водовозової, П.Ф.Каптерева, С.Л.Лисенкової, С.Ф.Русової, Е.М. Михеєвої, К.Д.Ушинського та ін.

Безцінний внесок у розробку теорії естетичного виховання зробили Ю.Б.Борев, Л.А.Волович, М.С.Каган, Л.Н.Коган, В.О.Розумний, В.В.Скатерщиков, А.С.Макаренко, О.В.Семашко, В.О.Сухомлинський та ін. Важливі питання теорії естетичного виховання підростаючого покоління

висвітлюється в працях Л.В.Коваль, В.В.Передерій, Ю.У.Фохт-Бабушкіна, А.Б.Щербо.

Естетичне виховання, як у загальноосвітній, так і у спеціальній школі передбачає [1]:

- 1) виховання в учнів емоційного ставлення до всього навколишнього;
- 2) осмислення змісту і засобів вираження прекрасного;
- 3) наявність естетичних і моральних суджень;
- 4) прагнення до самостійної художньої творчості.

Мета естетичного виховання полягає в вмінні сприймати, відчувати і розуміти прекрасне у всіх його проявах: в мистецтві, природі, праці, відносинах, вчинках людей [1, с. 49].

В процесі естетичного виховання помітно розширюється кругозір дітей, активізуються пізнавальні процеси, вдосконалюється увага, воля. Накопичення запасу художньо - естетичних уявлень зміцнює пам'ять дітей, а включення їх в творчу діяльність сприяє подоланню моторної скутості.

Естетичні враження і переживання, смак до прекрасного формуються у дітей під впливом всього укладу життя в школі : навчально - трудової діяльності, естетичного оформлення, побутової обстановки, спілкування з природою, культури взаємин з педагогами [1].

Взаємозв'язок естетичного та етичного (краси і моральності) сприяє розвитку особистісних якостей дитини, чинить активний вплив на його інтелект, емоційну і вольову діяльність [19].

Естетичне виховання вносить в життя дітей нові емоції, конкретні, образи, яскравість, насиченість і сила подразників впливає на почуття дітей, підвищує сприйнятливність, на тривалий час залишає помітний слід у свідомості дитини [12].

Вплив на дітей засобів мистецтва становить важливу частину естетичного виховання. Воно тісно пов'язане з усією системою виховання, головним джерелом якого є школа. Школа розкриває перед учнями світ прекрасного і формує якості і судження дитини. Естетичне виховання,

проникає в усі сторони життя і діяльності людини, є необхідним компонентом всебічного розвитку особистості.

Рівень естетичної вихованості дітей в більшій мірі залежить від того, як рано і в якій мірі вони були долучені до сфери прекрасного ще в дитинстві, і наскільки ефективною виявилася педагогічна спрямованість його освоєння [12].

З перших днів навчання дитини необхідно розвивати естетичний смак, спостережливість, формувати вміння аналізувати і порівнювати сприйняте.

Під впливом виховання і корекції вдається домогтися просування вперед в напрямку естетичного виховання. При правильній постановці виховного процесу в школяра поступово розширюється поле естетичного сприйняття, яке стає все чіткіше і набагато змістовніші, зростає інтерес і тяжіння до прекрасного, точніше робляться диференціювання естетичного і не естетичного [44].

З урахуванням своєрідності розвитку дітей естетичне виховання спрямоване на рішення наступних завдань [44]:

1. Сприяти корекції (виправлення, послаблення, згладжуванню) дефектів психічного і фізичного розвитку школярів з порушенням інтелекту, постійно дбаючи про становлення особистості кожної дитини в цілому і підготовки її до самостійного життя.

2. Формувати в учнів естетичне сприйняття, вміння бачити і розуміти красиве в мистецтві, природі, повсякденному житті; збагачувати наявний досвід школярів естетичними враженнями; виховувати у дітей сенсорну культуру, особисте ставлення до сприйняття, розвивати естетичний смак; привчати школярів до морально-естетичних оцінок і правильним, аргументованих суджень.

3. Розвивати й удосконалювати емоційну сферу учнів, викликати у них естетичні почуття і переживання (задоволення, радості, захоплення

тощо), домагаючись адекватної реакції на красу природи, твори мистецтва або навколишнє оточення.

4. Сприяти розвитку елементарних творчих здібностей (здібностей) і доступних дітям художніх навичок (в області образотворчої діяльності, співу, музики, хореографії, ритміки, художнього рукоділля тощо).

У дітей з інтелектуальними порушеннями недоліки в пізнавальній, емоційній та руховій сфері ,що ускладнює вирішення естетичних завдань [9].

Тому для вирішення необхідна спеціально організація робота, яка передбачає [22]:

- 1) Більш елементарний, ніж у масовій школі, рівень змісту естетичного виховання;
- 2) Раціональне використання різноманітних форм, методів і засобів виховання і навчання, що будуть відповідати інтелектуальним можливостям;
- 3) Корекційно спрямований характер усіх навчально-виховних заходів.

Спілкуючись з естетичними явищами життя і мистецтва, дитина розвивається, але не усвідомлює естетичну сутність предметів. Без втручання ззовні у дитини можуть скластися невірні представлення про життя, цінності і ідеали.

Естетичне виховання школярів з інтелектуальними порушеннями в процесі позакласної роботи. Навчання може виступати фактором формування естетичної вихованості дітей з порушеннями інтелекту, лише систематично поєднуючись з іншими факторами, складовими єдиний освітній процес. Зокрема, для забезпечення його ефективності принципове значення має поєднання навчання дітей з організацією їх позанавчальної діяльності [43].

Ефективність образотворчої діяльності на уроці, її вплив на рівень естетичної вихованості школярів залежить не тільки від її змісту та організації, а й від ставлення до неї учнів.

Останнє ж формується під впливом всієї системи відносин, в яких розвиваються вихованці, в тому числі і відносин, що виникають від позанавчальної діяльності. Поєднання навчальної діяльності з позакласною роботою дозволяє вчителям і вихователям робити більш широкої сфери естетичного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями засобами образотворчої діяльності [43].

Естетичне виховання вносить в життя дітей нові емоції, конкретні образи. Яскравість, насиченість і сила подразників впливають на їхні почуття, підвищують сприйнятливність, на тривалий час залишають помітний слід у формуванні дітей.

Найбільш широкі можливості для естетичного виховання школярів у позаурочний час має гурток «Умілі руки» або «Юний художник». Заняття в ньому сприяють захоплюючому заповненню дозвілля, створюють умови для творчості та художньої самодіяльності [15].

Організувати заняття з молодшими школярами не просто. Тим більше складно довести розпочату справу до кінця. У зв'язку з цим необхідно сформувати в учнів позитивну мотивацію трудової діяльності. Для цього потрібно, щоб кінцевий результат був привабливий, а процес виготовлення малюнків - посильний для учня, в процесі роботи не ставлять жорстких вимог зробити так або за зразком [15].

На перших порах дають однакові завдання, але потім поступово, відповідно до набутих навичок, пропонують диференційовані, самостійні завдання. Завдання для учнів пропонують такі [22]:

- За натуральним зарисовкам після екскурсії;
- За словесним описом;
- По темі після читання казок, байок, оповідань;
- За самостійної творчості задумом;
- За зразком або малюнком з таблиці.

Головне - щоб діти самостійно думали і створювали нові малюнки, вносили в них щось своє.

Створюючи красиві речі своїми руками, бачачи результати своєї роботи, учні відчують прилив енергії, використовують позитивні емоції, внутрішнє задоволення, в них прокидаються творчі здібності і виникає бажання жити за законами краси.

Заняття в позаурочний час сприяють загальному естетичному розвитку учнів молодших класів спеціальної школи. А сам процес роботи має більші можливості: сприяє розвитку у дітей окоміру, почуття форми, ритму, розуміння кольору і його перетворенню [16].

Робота з виготовлення малюнків допомагає не тільки формуванню у дітей естетичного художнього смаку, висловлення власної фантазії, придбання трудових умінь і навичок працювати з олівцем, фарбами, нестандартними матеріалами і т.д., але і формування таких цінних якостей, як працьовитість, посидючість, акуратність, ініціативність, цілеспрямованість, самостійність, здатність доводити почату справу до кінця. А практична спрямованість декоративних виробів робить працю дітей не тільки пізнавальною, а й суспільно корисною.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЗОБРАЖУВАЛЬНИХ НАВИЧОК ТА РІВНЯ ЕСТЕТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА УРОКАХ МАЛЮВАННЯ

2.1. Обґрунтування методики дослідження. Методика дослідження

Образотворча діяльність - один із перших і найбільш доступних засобів самовираження дитини, в якому проявляється своєрідність багатьох сторін дитячої психіки. Вона об'єднує в собі всі основні види соціального досвіду (знання, способи діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-емоційного ставлення до світу).

Дитячий малюнок можна назвати засобом пізнання і відображення дійсності. У малюнку розкриваються особливості мислення, уяви, емоційно-вольової сфери дітей. Так само як гра, він дозволяє більш глибоко осмислити цікавлять дитини сюжети [33].

У більшості випадків у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями немає сформованості багатьох елементарних навичок діяльності. Багато з них навіть не розуміють правил користування знаряддями, необхідними в ході образотворчої діяльності [51].

Діти з порушеннями інтелекту, які здатні виконати прості зображення, як правило, відвідували спеціалізовані дошкільні установи. Однак, виконані ними зображення характеризуються крайньої примітивністю, низькою впізнаваністю. Деякі школярі з порушеннями інтелекту ставляться зневажливо до створених ними ж малюнків, аплікацій: можуть їх розірвати, зім'яти, розламати, викинути. При цьому виконуючи такі неадекватні дії, діти нерідко відчують почуття радості і задоволення. Діти опановують лише ті навички малювання, які були показані дорослим. Зображення,

отримані без будь-якої допомоги з боку педагога, носять надзвичайно примітивний характер [20].

Своєрідність протікання образотворчої діяльності школярів з порушеннями інтелекту, що зумовлена особливостями їхнього розвитку, також відображається на специфіці організації і на формуванні естетичної вихованості школярів спеціальної школи [20].

Вагомий внесок у становлення теорії навчання та виховання, естетичного розвитку школярів зробили Ю.Б.Борев, Е.Н.Водовозова, Л.А.Волович, М.С.Каган, П.Ф.Каптерева, Л.Н.Коган, С.Л.Лисенкова, В.О.Розумний, В.В.Скатерщиков, А.С.Макаренко, Е.М. Михеева, С.Ф.Русова, О.В.Семашко, В.О.Сухомлинський К.Д.Ушинський та ін. Важливі питання теорії естетичного виховання підростаючого покоління висвітлюється в працях Л.В.Коваль, В.В.Передерій, Ю.У.Фохт-Бабушкіна, А.Б.Щербо.

Естетичне виховання — невід'ємна частина єдиного корекційно-виховного процесу. При створенні належних педагогічних умов розумово відсталі діти значно просуваються в естетичному розвитку, хоча і не в змозі досягти того рівня, який характерний для їхніх однолітків, які навчаються в масовій школі [1].

Мета естетичного виховання полягає в вмінні сприймати, відчувати і розуміти прекрасне у всіх його проявах: в мистецтві, природі, праці, відносинах, вчинках людей [1, с. 49].

Навчання малюванню у спеціальній школі передусім спрямоване на те, щоб сприяти корекції суттєвих недоліків пізнавальної діяльності учнів шляхом виховання і розвитку в них правильного сприймання форми, кольору, величини, конструкції предметів, їх розташування в просторі, уміння знаходити в предметах істотні ознаки, визначати подібність та відмінність між ними.

За визначенням О.А. Єкжанової, О.П.Гаврилушкіної, Н.П.Сокуліної, образотворча діяльність - це перший продуктивний вид діяльності, за

допомогою якого дитина передає свої враження від оточуючого світу, відображає на папері, в глині та інших матеріалах своє ставлення до всього, що відбувається [32, 57].

Однак, у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту будь-яка діяльність (ігрова, трудова чи образотворча) формується із запізненням і відхиленням на будь-яких етапах розвитку. Дослідженнями підтверджено, що у таких дітей не виникає своєчасно ні один із видів образотворчої діяльності, наголошується на необхідності ранньої корекційної допомоги [51].

Але у наукових дослідженнях зазначено, що саме тематичне малювання надає учням з порушеннями інтелекту можливість відчувати реальні повсякденні ситуації, зображувати, персонажей, людей в русі і діях, усвідомлювати особливості предметів, розвитку активності, соціалізує школярів і інтегрує у суспільство [38].

Відповідно до вимог програми з образотворчого мистецтва для спеціальної школи, діти повинні [38]:

- проводити лінії різного виду графічними інструментами, пензлем;
- вміти від руки малювати округлі форми силуетом та лінією;
- мати сформовані навички образотворчої діяльності у таких сферах, як відображення основних геометричних форм та видів і типів ліній,
- передавати основний, узагальнений характер форми силуетом або лінією у зображенні на площині,
- знати складові частини в будові людини, птахів, тварин, будівлі,
- спостерігати,
- встановлювати взаємозв'язки основних форм та частин,
- знати виражальні можливості ліній та силуетних форм,
- порівнювати і підставляти нескладні форми та їх частини за характером та розмірами;

- на елементарному рівні створювати певний за характером образ засобами лінії
- розуміти симетрії як засіб гармонізації форми [38].

В зв'язку з вищесказаним, проблема дослідження сформованості естетичної вихованості школярів та зображувальних навичок на основі тематичного малювання в учнів молодших класів спеціальної школи є актуальною і потребує детального розгляду.

Як показав аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури дитина, що не вміє малювати не може реалізувати і проявити свої естетичні смаки, тобто проявляє низький рівень естетичної вихованості.

Проведене нами дослідження складалося з двох блоків. В першому блоці – визначався стан сформованості зображувальних навичок школярів молодших класів. У 2 - сформованість естетичної вихованості.

І блок дослідження.

Метою 1 блоку дослідження було визначити стан сформованості зображувальних навичок (для дослідження були обрано 4 з них) на уроках тематичного малювання учнів третіх класів спеціальної школи.

Відповідно до мети дослідження були визначені наступні **завдання**:

1. Виявити стан сформованості навичок розпізнавання геометричних фігур;
2. Виявити стан сформованості навичок розпізнавання основних кольорів молодшими школярами з порушеннями інтелекту;
3. Виявити стан сформованості навичок просторових відношень предметів на малюнку;
4. Виявити стан сформованості навичок орієнтування у просторі аркуша паперу.

Дослідження зображувальних навичок здійснювалося на уроках образотворчого мистецтва у 3 класах спеціальної школи під час виконання учнями тематичного малювання за тематикою казки «Колобок» (рис. 2.1).

Провідними для вивчення стану сформованості зображувальних навичок на уроках тематичного малювання було обрано методи:

- метод спостереження за роботою учнів (фронтальна форма роботи),
- індивідуальна бесіда за питаннями по завершенні роботи (індивідуальна форма роботи),
- аналіз продуктів діяльності учнів.

Зразок тематичного малюнку до казки «Колобок» представлено на рисунку 2.1.

Спостереження за учнів здійснювалося на основі проявів поведінкових реакцій, тобто, як реагував кожен школяр на пред'явлене завдання, проявляв інтерес до нього, на стомлюваність, на поведінкові реакції, на вміння спілкуватися, розгальмованість або повільність, активність або пасивність.

Процес отримання експериментальних даних передбачав декілька послідовних етапів.

1. Читання казки на уроці.
2. Аналіз запропонованого малюнку (зразку) (рис.2.1).
3. Виконання малюнку учнями (рис.2.1).
4. Аналіз малюнку за параметрами.

На уроці з тематичного малювання учням з порушеннями інтелекту необхідно пояснити, що свої відчуття і враження вони можуть зобразити на папері. Для цього треба уявити свій майбутній малюнок, пов'язати його з найяскравішим епізодом. Потім легенькими тонкими лініями зробити начерк позначити основні предмети, співставити їх розміри, розміщення, кольір, потім, відповідно, промалювати предмети з передачею кольору.

Малювання на теми. На думку В.С. Кузіна «малювання на теми – це малювання композиції на теми навколишнього життя, ілюстрування сюжетів літературних творів, яке ведеться по пам'яті, на основі попередніх

цілеспрямованих спостережень, по уяві і супроводжується виконанням начерків і замальовок з натури.

Рис.2.1. Малюнок-зразок до казки «Колобок».

В процесі малювання на теми удосконалюються і закріплюються навички грамотного зображення пропорцій, конструктивної будови, обсягу, просторового положення, освітленості, кольору предметів. Велике значення

набуває вироблення в учнів уміння виразно виконувати малюнки. Приділяється належна увага розвитку уяви і творчості учнів при виконанні сюжетних малюнків»[42].

Уроки малювання за темою у спеціальній школі дають можливість учням користуватися малюнком як графічною мовою, зображувати різні сюжети з навколишнього життя, малювати картини на різноманітні теми, ілюструвати літературні твори, передавати свої думки і уявлення [48].

У разі виникнення труднощів під час виконання завдання використовувалась система допомоги учневі: загальна – стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги; вербальна – повторний інструктаж, аналіз, пояснення завдання, запитання, підказка, вказівка.

Індивідуальна бесіда та аналіз робіт учнів були розділені на блоки, що були складені для визначення стану сформованості зображувальних навичок, що включали:

I блок (геометричні фігури):

- Які геометричні фігури є на малюнку?
- Назви, покажи де ти бачиш трикутники?
- Назви, покажи де ти бачиш прямокутники?
- Назви, покажи де ти бачиш кола?

II блок (кольори):

Відтворення і перенесення на власний малюнок основних кольорів:

- Жовтий – сонце, колобок;
- Зелений – ялинки, трава;
- Блакитний – хмари;
- Оранжевий – тіло ліси (голова, кінцівки, хвіст);
- Червоний – одяг.

III блок (просторові відношення предметів):

- Передній план – ліса, колобок, трава;
- Задній план – ялинки, сонце, хмари.

IV блок (орієнтуватись у просторі аркуша паперу):

Верх аркуша:

- Зліва вгорі – сонце,
- Зправа вгорі - хмари,
- Вгорі посередені - колобок;
- Середина – фігура ліси з колобком;
- Правий бік – ялинки.

Отримані результати фіксувались у бланках, за кожен правильну відповідь учень отримував 1 бал, за неправильну – 0 балів.

Стан сформованості зображувальних навичок в учнів молодших класів спеціальної школи визначався на основі представленої градації прояв вищезазначених показників і наведено у таблиці 2.1. Так було визначено три рівні сформованості зображувальних навичок: високий, середній, низький.

Таблиця 2.1.

Градації прояву рівнів сформованості зображувальних навичок в учнів з порушеннями інтелекту

Блоки	I блок (геометричні фігури)	II блок (кольори)	III блок (просторові відношення предметів)	IV блок (орієнтування у просторі аркуша паперу)	Разом
Рівні	Градація (бали)				
Високий	3	4-5	4-5	5-6	13-18
Середній	2	2-3	2-3	3-4	7-12
Низький	1	0-1	0-1	0-2	0-6

Високий рівень сформованості зображувальних навичок в учнів характеризується повним визначенням геометричних фігур на малюнку та їх показом та перенесенням на власний малюнок. Учень визначає, називає та відтворює запропоновані кольори. Правильно розташовує елементи

малюнку один відносно одного, називає напрями та пояснює чому елементи повинні бути саме там.

Правильно розташовує елементи малюнку на першому та другому плані, володіє поняттями «далеко» та «близько», володіє поняттям осьової лінії. Гарно реагує на підказки та зауваження. (Високий рівень – 13 - 18 балів).

Середній рівень сформованості зображувальних навичок в учнів характеризується частковим визначенням геометричних фігур, або визначенням за незначної допомоги. Визначає половину запропонованих кольорів, та з незначними помилками переносить їх на власний малюнок.

Майже правильно розташовує елементи малюнку один відносно одного, або за незначної підказки. Майже правильно розташовує елементи малюнку на першому та другому плані. Гарно реагує на підказки та зауваження. (Середній рівень – 7 - 12 балів).

Низький рівень сформованості зображувальних навичок в учнів характеризується невмінням визначити та озвучити геометричні фігури, що є на малюнку, або визначення за підказкою. Слабо відтворює і невірно переносе на власний малюнок кольори (відповідність еталонному – 1 колір).

Не відтворює розташування об'єктів на малюнку, або відтворює із значними помилками, або із допомогою та підказками. Слабо орієнтується на площині аркуша, не виносячи елементи малюнку на перший та другий план, недотримується осьової лінії, додає до малюнку додаткові елементи. (Низький рівень – 0 -6 балів).

II блок дослідження.

Поняття "естетична вихованість" шкільного віку в педагогічних дослідженнях визначається як «єдність естетичних почуттів, уявлень дитини про прекрасне і потворне, естетичних знань, його ціннісно-художніх орієнтацій і проявів їх в естетичної діяльності і в поведінці» [48]. С.А.Анічкін, відзначав, що чим успішніше здійснюється естетичне виховання, тим вищий рівень естетичної вихованості школяра.

Діагностика рівня сформованості естетичної вихованості учнів дає можливість визначити ступінь відповідності реально досягнутого результату естетичного виховання спочатку поставленої мети і дозволяє судити про ефективність даного процесу [18].

У зв'язку з цим, наукове обґрунтування критеріїв, показників і рівнів естетичної вихованості учнів спеціальної школи є актуальною проблемою, вирішення якої забезпечить можливість розробки адекватних методик педагогічної діагностики для об'єктивної оцінки результатів процесу естетичного виховання та його продуктивності

При вивченні рівня естетичної школярів необхідно використовувати не одну методику, а їх систему, комплекс, в якій методи доповнювали б один одного [50]. В даний час розроблено велику кількість методів діагностики, але не всі вони пристосовані до учнів спеціальної школи. Найбільш популярними є: спостереження, бесіда, експеримент, опитування.

Мета II блоку експерименту полягала у виявленні рівня сформованості естетичної вихованості молодших школярів.

Вивчення та аналіз естетичної вихованості школярів дозволяє:

- конкретизувати цілі естетичного виховання;
- диференційовано підійти до учнів з різним рівнем розвитку вихованості;
- забезпечити індивідуальний підхід до особистості кожного школяра;
- обґрунтувати вибір змісту і методів виховання;
- співвіднести проміжний зі спочатку зафіксованим результатом;
- бачити близькі і більш віддалені результати виховної системи.

Щоб професійно судити про естетичну вихованість молодших школярів з порушеннями інтелекту, необхідно виділити критерії оцінки та їх показники, тобто ступінь розвиненості того чи іншого критерію .

Критерії і показники сформованості естетичної вихованості учнів
[6, 12, 54]:

- Наявність естетичних знань - обсяг естетичних знань; здатність судити про прекрасне і потворне в житті і мистецтві, розуміти образну мову мистецтва; розвиненість оціночних суджень; вміння відстоювати свої погляди, переконання, естетичні ідеали (посильно віковим можливостям)
- Здатність до естетичного сприйняття - адекватність сприйняття сприйманого об'єкту; цілісність
- Здатність до емоційної чуйності (естетичні переживання і почуття)- вияв мимовільної емоційної реакції при сприйнятті естетичного в житті, мистецтві (радість, захоплення, розчулення, обурення, почуття потрясіння);
- характер емоційної реакції (тривалість, стійкість, інтенсивність, глибина, щирість, стриманість, виразність);
- адекватність емоційних реакцій змістом художнього твору, характеру відбувається-входять явищ природи та суспільного життя;
- вміння відчувати настрій людей, співпереживати; здатність оцінювати свій емоціональний стан, співвідносити свої переживання з навколишнім обстановкою, з нормами поведінки, управляти своїм емоційним станом;
- зовнішня культура прояви естетичних емоцій і почуттів (міміка, пантоміміка, вербальна реакція) глибина сприйняття; гармонія інтелектуального та емоційного
- Проява естетичного смаку - здатність до оцінки естетичних явищ дійсності та творів мистецтва; здатність обґрунтування своєї оцінки; прояв естетичного смаку в поведінці, зовнішньому вигляді, естетико-предметної діяльності.

– Ціннісно-художні орієнтації- ступінь стійкості захоплень і естетичних інтересів; сформованість системи естетичних уподобань п-але до даного віку.

– Наявність естетичних інтересів і потреб- пізнавальна спрямованість на естетичні предмети і явища дійсності; широта інтересів в галузі мистецтва; прояв позитивного ставлення до оволодіння естетико-предметної діяльності; зв'язок естетичного переживання з потребою в дійсності (прагнення брати участь у художньо-творчій діяльності, розширювати естетичний кругозір); суспільно-естетична активність.

– Можливість до експериментально-предметної творчої діяльності-прояви художньо - творчих здібностей в естетичній діяльності (швидкість орієнтування, винахідливість, самостійність, оригінальність, ініціативність, вміння спланувати роботу).

Оцінка кожного показника визначалася також за кількістю учнів у відсотках відповідно до загальної кількості досліджуваних.

Спираючись на програму з «Образотворчої діяльності» для дітей з інтелектуальними порушеннями, нами були визначені етапи проведення експериментальної частини дослідження [31, 49, 56]:

1. Підготовка до проведення дослідження: створення анкети для визначення рівня естетичної вихованості учнів.

2. Проведено анкетування серед учнів 3-х класів для виявлення рівня естетичної вихованості в спеціальній школі.

3. Аналіз результатів анкетування.

4. Підведення підсумків та формулювання висновків.

Проведення анкетування серед учнів 3-го класу дало можливість визначити естетичний рівень дітей. Були задані запитання, на які учні мали відповісти, вибравши обраний варіант із запропонованих.

Кожне з 10 питань анкети оцінюється по 1 балу за відповідь «ТАК»; 0,5 балів –за відповідь «ІНОДІ» ;0 балів-за відповідь «НІ». За всі правильні відповіді учень мав можливість набрати максимум 10 балів.

Також нами було розроблено критерії оцінювання рівня естетичної вихованості.

Ми розподілили їх за 4-ма рівнями :

1-й рівень естетичної вихованості –високий (8-10балів). Вияв активної позиції щодо участі в художньо-творчій діяльності, в розширенні естетичного кругозору, спрямованості на естетичні предмети і явища дійсності.

2-й рівень естетичної вихованості-середній (6-7 балів). Стійка пізнавальна спрямованість на естетичні предмети з відсутністю активної позиції щодо прагнення участі в художньо-творчій діяльності.

3-й рівень естетичної вихованості – низький (3-5 балів). Слабкий вияв пізнавальної спрямованості на естетичні предмети і явища дійсності.

4-й рівень естетичної вихованості –дуже низький (0-2 балів). У вихованця відсутній або слабо виражений естетичний інтерес та потреби. Байдуже ставлення до естетико-предметної діяльності.

АНКЕТА

1.Чи подобається тобі відвідувати музеї ?

2.Чи подобається тобі вслухатися в звуки природи (спів птахів, шелест листя, журчання струмків)?

3.Чи любиш ти слухати музику?

4.Тобі подобаються тобі художні твори (казки, вірші, оповідання)?

5.Чи любиш ти носити красивий одяг?

6.Тобі подобаються домашні тварини?

7.Чи подобаються тобі квіти?

9.Тобі подобається співати пісні?

10.Чи пригадуєш ти гарні речі, які ти бачив раніше?

Отримані абсолютні дані переводилися у відносні, тобто були представлені як виражене у відсотках відношення отриманої оцінки кожного показника до максимально можливої . На основі одержаних, таким

чином, індивідуальних оцінок показників кожного явища, що вивчалось, визначались середні арифметичні оцінки цих показників за формулою [40]:

$$\mu = (x_1\rho_1 + x_2\rho_2 + \dots + x_n\rho_n) / (\rho_1 + \rho_2 + \dots + \rho_n) = \Sigma x\rho / \Sigma \rho, \text{ де:}$$

x_1, x_2, x_n – варіанти;

ρ_1, ρ_2, ρ_n – частоти варіантів;

$\Sigma x\rho$ – сума добутків варіантів на їх частоту;

$\Sigma \rho$ – сума частот.

Оцінка кожного показника визначалася також за кількістю учнів у відсотках відповідно до загальної кількості досліджуваних.

Дослідження проводилося в Калинівській спеціальній школі – інтернаті Херсонської обласної ради, в ньому приймали участь 8 учнів 3-го класу з порушеннями інтелекту.

2.2. Результати дослідження та їх аналіз

2.2.1. Стан сформованості зображувальних навичок учнів спеціальної школи

В результаті теоретичного аналізу образотворчої діяльності школярів з порушеннями інтелекту та на основі отриманих експериментальних даних було виділено певні особливості зображувальної їх діяльності, що зазначені у спеціальній літературі [20, 45 та ін.]:

- фрагментарність зображень, бідність їх детального змісту;
- спрощення і спотворення форми зображуваних об'єктів;
- непропорційність частин малюнка;
- невірна передача просторових співвідношень, зміщення зображення відносно центру аркуша;
- невідповідність розмірів малюнка аркушу паперу;
- відсутність кольорових характеристик і т.д.

Перераховані особливості в значній мірі пояснюються порушенням сенсорного розвитку дітей, однак за належних організаційно-педагогічних умов малювання дітей стає значно кращим та досконалішим [32, 37 та ін.].

Під час проведення дослідження поведінкові прояви ставлення учнів до виконання завдання були досить різноманітними: від відверто зацікавленого до демонстративно байдужого; одні скаржились на втому, інші, навпаки, розуміючи не досить високу якість виготовленого виробу, дуже переживали із-за цього і просили надати їм ще одну спробу. Загалом, ставлення дітей до роботи було позитивне, вони із задоволенням малювали й виконували завдання, відповідали на поставлені питання.

З 8 досліджуваних можна виділити 3 учнів, які комфортно почували себе під час виконання завдання, вони адекватно реагували на зауваження, в більшості випадків, з інтересом ставилися до завдання, намагалися самостійно досягти результату, легко йшли на контакт, допомагали своїм товаришам.

4 учні, в ході виконання завдання, великої активності не виявляли, до деяких завдань мали інтерес, інші виконували неохоче. Вміли користуватися допомогою експериментатора, постійно чекали похвали. У деяких школярів спостерігалися швидка стомлюваність, гіперактивність.

1 особа з 8 молодших школярів з порушенням інтелекту практично не виявила інтересу до виконання завдання. Невміло користувалася допомогою, неохоче вступала у контакт, часто відмовлялася спілкуватися.

У результаті дослідження було виявлено наявність в учнів різних рівнів стану сформованості зображувальних навичок за визначеними показниками які наведені у таблиці 2.2.

Як свідчать табличні дані (табл. 2.2), у молодших школярів з порушеннями інтелекту, рівень сформованості зображувальних навичок за загальним показником знаходиться на середньому рівні.

Аналіз отриманих в результаті констатуючого експерименту даних дозволяє визначити, що зображувальні навички у школярів за різними

показниками мають різні рівні сформованості.

Таблиця 2.2.

**Дані про рівні сформованості зображувальних навичок у
молодших школярів спеціальної школи**

Блоки	I блок (геометричні фігури)		II блок (кольори)		III блок (просторов. відношен. предметів)		IV блок (орієнтув. у просторі аркуша паперу)		Разом	
	Градація (бали/рівні)									
	Учні	бали	рівні	бали	рівні	бали	рівні	бали	рівні	бали
С.А	2	середн.	2	середн.	2	середн.	5	висок.	11	середн.
П.К.	1	низьк.	3	середн.	1	низьк.	2	низьк.	7	низьк.
І.Я.	1	низьк.	1	низьк.	1	низьк.	3	середн.	6	низьк.
Ж.А.	1	низьк.	2	середн.	2	середн.	4	середн.	9	середн.
Н.Г.	2	середн.	4	висок.	3	середн.	4	середн.	13	висок.
Р.П.	2	середн.	5	висок.	2	середн.	2	середн.	11	середн.
О.П.	3	висок.	3	середн.	2	середн.	3	середн.	11	середн.
В.О.	1	низьк.	2	середн.	1	низьк.	2	низьк.	6	низьк.
Разом	1,6	низьк	3	середн.	1,6	низьк.	3	середн	8,6	середн.

Зокрема, сформованість навички розпізнавання геометричних фігур (I блок), за загальним показником, має низький рівень, але з наближенням до середнього (табл. 2.2, рис 2.2), за навичкою розпізнавання та відтворення

кольорів (II блок), за загальним показником, має середній рівень.

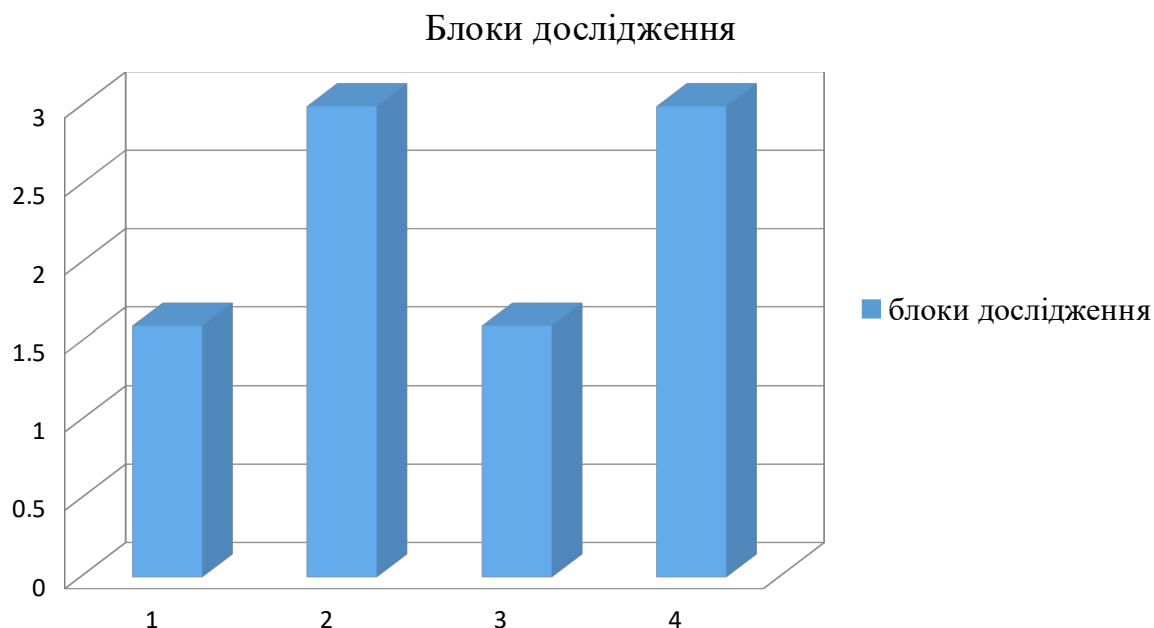

Рис. 2.2. Рівень сформованості зображувальних навичок у молодших школярів з порушеннями інтелекту за блоками дослідження

Умовні позначення: 1, 2, 3, 4 – блоки дослідження.

За показником рівня сформованості навичок перенесення та відтворення просторових відносин предметів при побудові малюнку (III блок) учні молодших класів показали низький рівень (табл. 2.2). За показником рівня сформованості навичок орієнтування у просторі аркуша паперу (IV блок) учні з порушеннями інтелекту показали середній рівень його сформованості.

Тобто, узагальнені кількісні дані свідчать про те, що (табл. 2.2) найлегше учнями молодших класів з порушеннями інтелекту засвоюються навички розпізнавання та відтворення кольорів та навичок перенесення та відтворення просторових відносин предметів при побудові малюнку. За цими показниками учні молодших класів показали середній рівень сформованості навичок.

На низькому рівні сформованості виявлено показники навички розпізнавання геометричних фігур та навички відтворення просторових відносин предметів при створенні композиції малюнку (табл. 2.2).

Аналізуючи табличні дані за показниками рівнів сформованості зображувальних навичок школярів з порушеннями інтелекту, а саме: навички розпізнавання на малюнку геометричних фігур, навички розпізнавання та відтворення кольорів, навичок перенесення та відтворення просторових відносин предметів та навички відтворення просторових відносин предметів на малюнку слід детально проаналізувати кожен з зазначених показників за блоками дослідження.

Навички розпізнавання на малюнку геометричних фігур.

Аналіз отриманих даних дає можливість визначити, що рівень сформованості зображувальних навичок за показником розпізнавання на малюнку геометричних фігур у молодших школярів з порушеннями інтелекту знаходиться на низькому рівні (за узагальненням показником (табл. 2.2).

Детальний аналіз дав змогу визначити, що всього одна дитина з досліджуваних учнів (12,5%) має високий рівень сформованості навичок за даним показником. Навички 37,5% учнів знаходяться на середньому рівні сформованості. А переважна кількість учнів (50%) мають низький рівень сформованості навички, тобто, не вміють розпізнавати на малюнку наявні геометричні фігури, називати та показувати їх (табл. 2.3).

Школярі з порушеннями інтелекту значно пізніше, ніж їх однолітки з нормою розвитку, опановують малювання. Наприклад, такі традиційні малюнки, як будинок, дерево, людина, виконані учнями молодших класів спеціальної школи, ні за ступенем повноти, ні за специфічністю відображення особливостей об'єктів, ні рівнем графічної передачі не можуть порівнятися із малюнками дітей в нормі. Характерні риси таких малюнків — примітивність, схематичність, статичність, стереотипність [33].

Таблиця 2.3.

Дані про рівні сформованості зображувальних навичок за показником розпізнавання на малюнку геометричних фігур (%учнів)

Навичка	Рівні сформованості (% учнів)		
	високий	середній	низький
Розпізнавання на малюнку геометричних фігур	12,5	37,5	50

Уміння правильно сприймати, бути і диференціювати ту чи іншу форму має важливого значення для малювання загалом. Тим більше, що учні спеціальної школи слабко розпізнають основні геометричні форми, допускають серйозних помилок. Так, до зразку квадрата вони підбирають крім квадратів прямокутники і трикутники, а до зразка прямокутника — квадрати, і трикутники [37].

Учні молодших класів спеціальної школи відчують труднощі за необхідності копіювати із зразка основні геометричні форми. Переважна більшість помилок, виникає під час зображення квадрата і прямокутника (замість квадрата малюють прямокутник, боки прямокутника мають інше співвідношення, ніж у оригінала). Також є характерним виконання малюнку з нахилом вправо, формотворні лінії непаралельні і дуже викривлені, кінці відрізків мають неточні суміщення [4].

Абсолютна більшість учнів неспроможні точно намалювати коло. Помилки, пов'язані з його зображенням, носять різний характер, але найчастіші це спотворення кривизни дуги і розбіжності кінців кривих ліній. Коло у дитячих малюнках має, зазвичай, сильно витягнуту за вертикаллю еліпсоїдну форму [4].

Зазначені помилки в основному пояснюються низьким рівнем моторики рук і невмінням дітей здійснювати зоровий контроль над точністю робочих рухів.

Навички розпізнавання та відтворення кольорів.

Педагогічна практика показує, що молодші школярі допускають невірне розфарбовування навіть тоді, коли перед початком роботи проводять всебічний аналіз об'єкта і вірно називають колір кожної його частини. У процесі роботи вони використовують колір, не відповідний до вихідного, керуючись при цьому власними мотивами. Учні корекційної школи проявляють велике прагнення до використання яскравих, насичених кольорів. Особливо це стосується учнів молодших класів. Вони навмисно обирають яскраві кольори, навіть якщо вони не відповідають реальним [48].

Аналіз дитячих робіт, аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури і спостереження за процесом образотворчої діяльності дозволяють зробити висновок про те, що своєрідність і помилки при передачі кольору можуть відбуватися з кількох причин [48]:

1) через зниження колірної чутливості учень не в змозі визначити відповідний колір предмета;

2) в силу пасивності сприйняття й недостатнього осмислення кольору предметів, відсутність в активному словнику назв відповідних кольорів відбувається неправильна передача забарвлення предмета або його частин;

3) відсутність у «техніці» порівняння не дає можливості співвіднести, порівняти кольоровий олівець з кольором, в який пофарбований предмет або його частини;

4) недорозвинення цілеспрямованої діяльності веде до механічного розмальовування малюнка в усі кольори;

5) несформованість належного ставлення до словесної інструкції призводить до неадекватних дій.

З отриманих даних видно, що рівень сформованості зображувальних навичок за показником розпізнавання та відтворення кольорів у розумово відсталих молодших школярів знаходиться на середньому рівні (за узагальненням (табл. 2.2).

Таблиця 2.4.

Дані про рівні сформованості зображувальних навичок за показником розпізнавання та відтворення кольорів (%учнів)

навичка	Рівні сформованості (% учнів)		
	високий	середній	низький
Розпізнавання та відтворення кольорів	25	62,5	12,5

Детальний аналіз дав змогу визначити, що чверть учнів з порушеннями інтелекту (25%) мають високий рівень сформованості навичок за даним показником. Навички 62,5% учнів знаходяться на середньому рівні сформованості. І лише 12, 5% дітей мають низький рівень сформованості навички, тобто, не вміють розпізнавати та переносити на власний малюнок кольори із зразку (табл. 2.4).

Слід зазначити, що із віком, під впливом навчання і виховання характер роботи і самі малюнки змінюються. Учні рідше помиляються у передачі колірних відтінків.

Навички відтворення просторових відносин предметів на малюнку.

У процесі малювання перед дитиною постають декілька задач, які перш за все стосуються композиції малюнку (композиція – складання, розташування, поєднання частин у єдине ціле у певному порядку).

Просторові уявлення формуються та розвиваються на основі зорового сприйняття та тактильно – моторної чуттєвості, однак провідна роль належить зоровому аналізатору [25].

Аналіз отриманих даних дає можливість визначити, що рівень сформованості зображувальних навичок за показником просторових відносин розташування предметів на малюнку учнями з порушеннями

інтелекту показав, що на високому рівні у досліджуваних учнів зазначена навичка не сформована (табл. 2.5), можемо припустити, що даний вид навичок є найбільш складним для засвоєння школярами, тому, учні не показали високих результатів.

Таблиця 2.5.

Дані про рівні сформованості навичок відтворення просторових відносин предметів на малюнку (%учнів)

Навичка	Рівні сформованості (% учнів)		
	високий	середній	низький
Відтворення просторових відносин предметів	-	62,5	37,5

Більша половина досліджуваних, а саме 62,5% показали засвоєність навички на середньому рівні і 37, 5% (табл. 2.5) школярів не володіють даною навичкою і не розуміють композиційної структури малюнку.

Навички орієнтування у просторі аркуша паперу.

У більшості дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігається різкий ступінь порушення просторового орієнтування і просторових уявлень. Такі порушення прийнято кваліфікувати як супутні розумовій відсталості.

Рівень розвитку просторових уявлень і просторового орієнтування є значною мірою показником загального рівня пізнавальної діяльності дитини. Ця закономірність широко використовується фахівцями в діагностичних цілях при відборі дітей в спеціальні школи і інші спеціальні установи [24].

Названі недоліки знаходять своє вираження і в образотворчій діяльності. В процесі занять малюванням перед учнем постає кілька задач, які стосуються перш за все композиції малюнка. Поняття «композиція» позначає складання, розташування, складання, з'єднання частин в єдине ціле

в певному порядку.

Образотворчі завдання, пов'язані з організацією малюнка в просторі, мають синтетичний характер. Їх реалізація вимагає від учнів наявності подань про величину, положенні, напрямку, відстані та інших просторових співвідношеннях і зв'язках [24].

Уміння орієнтуватися в просторі аркуша паперу - цей вид орієнтування є принципово важливим, оскільки частина робіт виконується учнями на папері певного формату. Від того, наскільки добре діти усвідомлюють простір, обмежений площиною аркуша, на якому виконується робота, залежить композиція малюнка.

Уміння орієнтуватися на аркуші паперу має особливе значення ще й тому, що учням в процесі навчання доводиться постійно виконувати завдання за словесною інструкцією, що містить просторові характеристики [24].

Аналіз отриманих даних дає можливість визначити, що рівень сформованості зображувальних навичок за показником орієнтування у просторі аркуша паперу знаходиться переважно на середньому рівні сформованості і до 3 класу учні з інтелектуальними порушеннями в основному засвоюють основні напрями та розуміють положення предметів на площині. Так, 12,5% учнів – легко визначають напрям та описують, де повинні розташовуватись елементи малюнку (табл.2.6).

У переважної кількості учнів з порушеннями інтелекту, а саме у 62,5% зазначена навичка сформована на середньому рівні. А чверть досліджуваних учнів показали низький рівень сформованості навички за показником орієнтування у просторі аркуша паперу (табл.2.6).

Таблиця 2.6.

Дані про рівні сформованості зображувальних навичок за показником орієнтування у просторі аркуша паперу (%учнів)

	Рівні сформованості (% учнів)
--	-------------------------------

Навичка	високий	середній	низький
Орієнтування у просторі аркуша паперу	12,5	62,5	25

Узагальнюючи показники даних таблиць 2.3 – 2.6, що відображають рівні сформованості зображувальних навичок у школярів з порушеннями інтелекту за окремими блоками дослідження, можна виділити наступні узагальнені показники сформованості зображувальних навичок представлені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Дані про рівні сформованості зображувальних навичок в учнів з порушеннями інтелекту (узагальнені) (% учнів)

Навички	Рівні сформованості (% учнів)		
	високий	середній	низький
Узагальнені за 4 блоками дослідження	12,5	50	37,5

Аналіз даних таблиці 2.7 дає змогу визначити, що у учнів 3 класу зображувальні навички сформовані переважно на середньому рівні (50% учнів) (табл. 2.7 та дані табл. 2.2), на низькому рівні зображувальні навички сформовані у майже 40% учнів (табл. 2.7) і лише 12,5% учнів мають високий рівень сформованості зображувальних навичок.

Узагальнені дані таблиці 2.7 наочно представлено на рисунку 2.3.

Зазначимо, що у силу особливостей свого розвитку діти з інтелектуальними порушеннями не в змозі розуміти просторові відносини пов'язані з процесом малювання. Тому, виділимо певні особливості, які спостерігались в роботах учнів і були визначені завдяки спостереженню за процесом малювання в результаті аналізу робіт учнів, але не були визначені предметом дослідження:

1. Слабке вміння орієнтуватися у просторі аркуша паперу (верх-низ, право-ліво) у дітей з порушеннями інтелекту гальмує формування зображувальних навичок.

Рівні сформованості зображувальних навичок у молодших школярів з порушеннями інтелекту

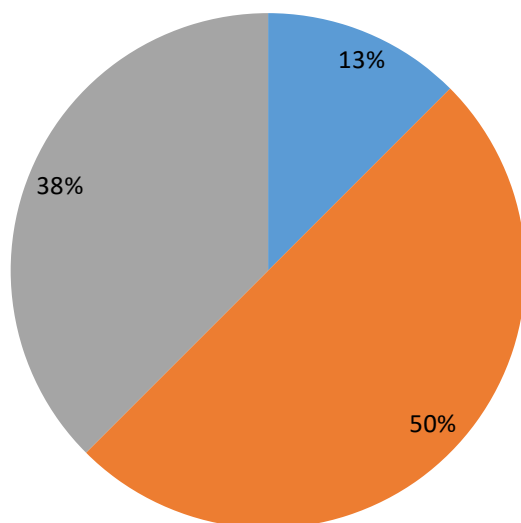

Рис.2.3. Рівні сформованості зображувальних навичок в учнів з порушеннями інтелекту (узагальнені) (% учнів)

2. Вміння учнів орієнтуватися у просторових відносинах предметів, що зображуються (оформлення композиції малюнку) характеризується наявністю різноманітних помилок по просторовому зображенню об'єктів не тільки на малюнках, що виконуються за уявою, але і з натури.

3. При виконанні малюнків школярами у них спостерігається певна своєрідність, яка полягає у появі певних предметів не пов'язаних загальним змістом, у розкиданості предметів по аркушу.

4. Одне із правил малювання – розміщення малюнку по осьовій лінії не дотримується при самостійному виконанні роботи.

5. Сильно страждає зображення розмірів об'єктів відносно один одного, зменшення об'єктів при перемальовуванні, втрата просторової орієнтації при зміні формату або кольору паперу.

На основі аналізу спеціальної психолого-педагогічної літератури зазначимо, що у багатьох дослідженнях присвячених вивченню проблеми сформованості зображувальних навичок у школярів з порушеннями інтелекту зазначається [9, 20, 24, 45 та ін.], що при належній організації корекційної роботи на уроках малювання у спеціальній школі зображувальні навички з переходом учнів з класу до класу значно покращуються та виходять на більш високий рівень сформованості.

2.2.2. Рівень естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями

Проведене дослідження дозволило оцінити рівень естетичної вихованості молодших школярів з порушеннями інтелекту.

В ході виконання зазначеного анкетування, наявні були такі проблеми як неуважність, нерозуміння завдання, складність орієнтування в завданні, зниження рівня концентрації уваги.

За підсумками анкетування, ми з'ясували, що в учнів 3-го класу сформованість естетичної вихованості перебуває на наступних рівнях. Наведемо дані в таблиці (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати анкетування учнів 3 класу щодо рівня естетичної вихованості

	Учні	Кількість балів	Рівень
1	С.А	7	Середній
2	П.К.	4	Низький
3	І.Я.	1	Дуже низький
4	Ж.А.	6	Середній
5	Н.Г.	7	Середній

6	Р.П.	6	Середній
7	О.П.	5	Низький
8	В.О.	5	Низький

За результатами анкетування можна зробити висновок, що більшість дітей (половина з досліджуваних) мають середній рівень сформованості естетичного виховання. А також, що присутній низький (майже третина школярів) та дуже низький рівень. Відсутній високий рівень.

Під час проведення анкетування деякі діти проявляли негативізм, байдужість та не хотіли відповідати на запитання. Пояснюючи тим, що вони втомилися і їм це не цікаво. В дітей були такі труднощі як неуважність, забування та нерозуміння запитання. Тому була необхідність проводити анкетування індивідуально з кожним учнем враховуючи його індивідуальні особливості.

Таблиця 2.9.

Рівень естетичної вихованості молодших школярів з інтелектуальними порушеннями

№	Рівні	Кількість учнів	
		Кількісне співвідношення	Відсоткове співвідношення, %
1	Високий	0	0
2	Середній	4	50
3	Низький	3	37,5
4	Дуже низький	1	12,5

Після обробки анкетування виявили відсоткове співвідношення рівня сформованості естетичного виховання школярів, дані занесені до таблиці 2.9.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що більшість дітей третього класу мають середній рівень естетичної вихованості (50%) (табл.2.9.).

Це означає, що в учнів переважає стійка пізнавальна спрямованість на естетичні предмети з відсутністю активної позиції щодо прагнення участі в художньо-творчої діяльності, не сформованістю потреб в етичному пізнанні.

Відсутній високий та присутній низький (37,5 %) та дуже низький рівень (12,5%), що пояснюється відсутнім або слабо вираженим естетичним інтересом та потребами до естетики.

Рис. 2.1. Результати дослідження рівнів сформованості естетичної вихованості школярів з інтелектуальними порушеннями

Результати, одержані у ході проведеного дослідження свідчать про необхідність подальшої роботи на підвищення рівня естетичної вихованості учнів спеціальної школи. Це можна пояснити несформованістю потреб в естетичному пізнанні, почутті прекрасного і потворного в умінні бачити красиве в дрібницях, спостерігати за природою, вмінні порівнювати, давати

естетичну оцінку відстоювати свої погляди, не розкритих творчих здібностях.

Але, як засвідчують отримані експериментальні дані рівень сформованості зображувальних навичок у школярів з порушеннями інтелекту тісно пов'язаний з рівнем їх естетичної вихованості.

Що з зазначених показників лежить в основі такої взаємодії може слугувати темою для подальших психолого-педагогічних досліджень, ми у своїй роботі тільки констатуємо отриманий факт і наводимо його у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Результати порівняльного аналізу отриманих даних рівня сформованості зображувальних навичок та рівня учнів 3 класу спеціальної школи

	Учні	Рівень сформованості зображувальних навичок	Рівень естетичної вихованості
1	С.А	Середній	Середній
2	П.К.	Низький	Низький
3	І.Я.	Низький	Дуже низький
4	Ж.А.	Середній	Середній
5	Н.Г.	Високий	Середній
6	Р.П.	Середній	Середній
7	О.П.	Середній	Низький
8	В.О.	Низький	Низький

Провідними шляхами й засобами естетичного виховання в початковій школі виступають: навчання й позакласна робота; природа; праця, мистецтво; фізкультура і спорт.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМ СПРИЯННЯ ПІДВИЩЕННЮ РІВНЯ ЗОБРАЖУВАЛЬНИХ НАВИЧОК ТА ЕСТЕТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTI В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

В історії педагогіки проблема творчості завжди була актуальною у всіх видах діяльності, в тому числі і образотворчої. Багато психологів і педагоги вважали, що дитячу образотворчу діяльність не можна назвати творчістю.

Однак вчені дотримуються інших поглядів, і стверджують, що дитяча творчість допомагає дитині опанувати засоби самовираження, тобто використовувати на занятті різні техніки малювання: традиційні (олівці, фарби) і нетрадиційні (мильною піною, свічкою і т.д.) [38].

Образотворче мистецтво як шкільний навчальний предмет має важливе корекційно - розвивальне значення. Навчання образотворчому мистецтву носить елементарно - практичний характер.

В процесі образотворчого мистецтва здійснюється виправлення недоліків пізнавальної діяльності: спостережливості, уяви, просторової орієнтації, а також недоліків фізичного розвитку, особливо дрібної моторики рук. Вся робота носить цілеспрямований характер, сприяє розвитку самостійності учнів при виконанні завдань. Основна мета предмета - духовно збагатити учня, навчити проникненню в естетичну сутність твору мистецтва [25].

Основні завдання вивчення предмета [25]:

- розвиток розуміння явищ навколишньої дійсності;
- формування практичних навичок художньої діяльності;
- систематичне і цілеспрямоване розвиток зорового сприйняття, почуття кольору, композиційної культури, просторового мислення, фантазії, зорового уяви і комбінаторики, вміння висловлювати в виразних образах рішення творчих завдань (ілюстрації, конструювання);

- виховання активного естетичного ставлення до дійсності і мистецтва, вміння практично застосовувати художні здібності в процесі трудової, навчальної та громадської діяльності;
- виховання інтересу до образотворчого мистецтва;
- розкриття значення образотворчого мистецтва в житті людини;
 - виховання в дітях естетичного почуття і розуміння краси навколишнього світу, художнього смаку;
- розвиток емоційного сприйняття творів мистецтва, вміння аналізувати їх зміст і формулювати свою думку про них;
- навчання образотворчим технікам і прийомам з використанням різних матеріалів, інструментів і пристосувань, в тому числі експериментування і робота в нетрадиційних техніках;
- навчання правилам і законам композиції, кольорознавства, побудови орнаменту і ін.

Які застосовуються в різних видах образотворчої діяльності [25]:

- формування вміння створювати найпростіші художні образи з природи і за зразком, по пам'яті, поданням і уяві;
- розвиток уміння виконувати тематичні та декоративні композиції.

Корекція недоліків психічного і фізичного розвитку учнів на уроках образотворчого мистецтва полягає в наступному [25]:

- розвиток аналітичних здібностей, умінь порівнювати, узагальнювати; формування вміння орієнтуватися в завданні, планувати художні роботи, послідовно виконувати малюнок, аплікацію, ліплення предмета; контролювати свої дії;
- корекція ручної моторики;
- поліпшення зорово - рухової координації шляхом використання варіативних і багаторазово повторюваних дій із застосуванням різноманітних технічних прийомів малювання, ліплення та виконання аплікації.

Діти з порушеннями інтелекту мають різні нейродинамічні розлади.

Одні спокійні, врівноважені і легко підкоряються вимогам вчителя. Інші легко збудливі і важко який організовується. Властиві їм недоліки легко виявляються у всіх сферах діяльності [29].

В цьому випадку вчителю доводиться активно допомагати учням, робити все можливе, щоб діти не втратили віру в себе, в свої можливості, не розгубилися і зберегли інтерес до творчості. Важливе психолого-педагогічне значення, оцінка власної діяльності та її результатів.

У спеціальній школі виділяють декілька видів занять з малювання, а саме: малювання за темою (тематичне малювання), декоративне малювання, малювання з натури, бесіди про образотворче мистецтво, тощо. Всі види уроків тісно пов'язані між собою [29].

Тематичне малювання. Тематичне малювання на відміну від декоративного малювання і малювання з натури займає більш скромне місце в роботі з дітьми що мають порушення інтелекту. Це найбільш складний для них вид занять. Малюючи за поданням, учні спираються на убогий запас наявних у них неточних зорових образів і схематична, технічно нерозвинених прийомів зображення [48].

Комплекс корекційних та дидактичних ігор які можуть бути використані в процесі ознайомлення школярів з образотворчим мистецтвом, як в позаурочний час, так і безпосередньо на уроках, у вигляді хвилинок відпочинку або елементів, які активізують процес пізнання, дозволить оптимізувати формування інтелектуальних властивостей особистості.

Включення ігрових ситуацій позначається не тільки на розвитку інтелектуальних навичок і як наслідок - на результатах навчання, але і на формуванні особистості дитини в цілому [10].

Таблиця 3.1

Вправи для розвитку сприйняття [48]:

<i>Назва вправи</i>	<i>Зміст вправи</i>
«Хто точніше?».	а) Учням пропонується якомога точніше викреслити з колірною рядки основний колір (червоний, жовтий або синій). Успішність виконання тесту

Продовження таблиці 3.1

	<p>оцінюється за часом його виконання і кількості допущених помилок. Поступово гра ускладнюється, дітям спочатку пропонуються колірні рядки, що містять тільки один основний колір, потім, - два, і, нарешті - три. Можна це завдання проводити після «Колірного» диктанту (зафарбовування клітинок під диктовку), коли квадратики будуть вже зафарбовані;</p> <p>б) ту ж саму гру можна проводити з використанням різних геометричних фігур. В такому випадку завданням буде викреслити якусь або певну фігуру;</p> <p>в) також можна провести гру з використанням різних забарвлених геометричних фігур. В такому випадку дітям необхідно викреслити певну фігуру якогось одного кольору, наприклад, викреслити все зелені квадрати (рис. 2, плюс «колірної» диктант);</p> <p>г) або можна використовувати зображення різних предметів: чорно -білий і кольоровий варіанти.</p>
«Орієнтуємось в просторі»	<p>а) Дайте дитині лист в клітку зі шкільного зошита. Дитина малює по вашій інструкції: У центрі коло. Ліворуч і праворуч від нього квадрати. Вниз від кружечка через дві клітинки трикутник і т.д. Аналогічну вправу можна провести з аплікацією;</p> <p>б) Запропонуйте школярам натюрморти і пейзажі, на яких треба визначити: де знаходяться ті чи інші предмети (праворуч, ліворуч, вгорі, внизу, над, під і т. д.), з якого боку у конкретного предмета розташована та чи інша деталь, в якому напрямку їдуть машини і т. д. Можна задавати запитання на кшталт: «Що ви бачите по середині?» або «Що намальовано в кутку справа? » і т.д.</p> <p>в) покладіть на столі знайомі предмети і запитайте, що летить в середині, що зліва вгорі, зліва внизу. Після виконання цього завдання дайте картинку із зображеннями предметів і попросіть назвати, що де намальовано;</p> <p>г) на малюнку дано два кола: велике і всередині його маленьке; два квадрата: великий і зліва від</p>

Продовження таблиці 3.1

	нього маленький; великий трикутник (Маленькі трикутники «не беруть участі» в цьому завданні). Учням необхідно: синім кольором зафарбувати місце всередині великого трикутника і праворуч від великого кола; зеленим кольором зафарбувати місце всередині великого трикутника, малого кола і зліва від великого квадрата; червоним кольором зафарбувати місце всередині великого кола, великого квадрата і за малим колом.
«Скільки фігур?».	Учням дається зображення: необхідно визначити, з яких геометричних фігур воно складається, і підрахувати, скільки на малюнку трикутників, кіл, квадратів і т.д.
«Ігри з сірниками».	Складання різних візерунків з сірників або рахункових паличок.
Різні ігри на розвиток окоміру	«Що важче?»; «Що довше?»; «Який з відрізків більше?»; «Яка пляма більше, біла або чорна?»; «Яка з чашок більша, чорна або біла?» і т.д.
«Спостережливість»	Дітям пропонується запам'ятати який-небудь предмет, а потім детально його описати.

Таблиця 3.2

Вправи для розвитку уваги [11, 25]

Назва вправи	Зміст вправи
«Хто швидше?»	(Див. «вправи для розвитку сприйняття»).
«Спостережливість».	Дітям пропонується запам'ятати будь-який-або предмет, а потім детально його описати.
«Так і ні, не говори, чорний з білим не носи ...».	В данному варіанті відомої гри діти заздалегідь домовляються про кольори, що не слід називати. Чим більше буде «вигнано» кольорів, тим краще у дітей має бути зосереджена увага.
«Знайди, чим відрізняється малюнок»	(див. «вправи для розвитку сприйняття»).
«Переплутані лінії».	а) «Знайди дорогу» ;б) «замкнутий контур»; в) абстрактне зображення переплутаних ліній, в якому необхідно розглядати який-небудь предмет

Продовження таблиці 3.2

«Слова».	Учитель називає слова, серед яких є і терміни з образотворчого мистецтва. У тому випадку, коли прозвучали саме вони, учні повинні плеснути в долоні (або навпаки).
«Картина».	Учитель (або будь-який з учнів) загадує картину (з тих, що були розглянуті на попередніх уроках). Учні, ставлячи питання, повинні відгадати і назва картини, і прізвище художника.

Таблиця 3.3

Вправи для розвитку пам'яті [11, 36]

Назва вправи	Зміст вправи
«Графічний диктант».	Дітям демонструються по черзі 5 карток із зображенням різних ліній, які вони повинні запам'ятати і зобразити. Оцінюється відповідність зображених ліній до зразка, чіткість виконаного малюнка
«Слова».	Дитині пропонується записати якомога більше слів, що відносяться до одного з понять: мистецтво, осінь, літо, зима, весна, квітка, картина, художник, акварель, книга, ляльковий театр, театр і т. д.
«Запам'ятовування слів».	Дітям дається завдання: «Запам'ятайте слова, які я вам зараз прочитаю ». Можна зачитувати 1-2 рази. Потім учні намагаються запам'яталися слова записати на папері.
«Запом'ятовувалки»	До уваги пропонується від 5-ти і вище картинок із зображенням різних предметів. Після 2-х хвилин демонстрації картинки прибирають, а діти повинні назвати всі зображення предметів. Найкращий результат у того, хто назве правильно всі картинки по порядку
«Кольори».	Учасники гри розташовуються по колу. Ведучий пропонує всім учням по черзі назвати 5 предметів одного кольору (Червоного, зеленого, синього, жовтого, чорного, сірого і т. д.). Той з учасників гри, хто за 1 хвилину не зможе пригадати 5 предметів названого кольору, вибуває з гри. Повторювати вже названі предмети не дозволяється.

Продовження таблиці 3.3

«Форма предметів».	Учасники гри розташовуються в колі. Ведучий пропонує всім учням по черзі назвати 5 предметів однієї форми (круглі, квадратні, овальні, трикутні і т. д.). Той з учасників гри, хто за 1 хвилину не зможе пригадати п'ять предметів названої форми, вибуває з гри. Повторювати вже названі предмети не дозволяється
«Запам'ятовуємо, малюючи».	Педагог зачитує слова, а учні на листочках швидко їх замальовують. Після цього вчитель просить дитину по порядку назвати слова.

Таблиця 3.4

Вправи для розвитку уяви [11, 36]:

№	Назва	Зміст
1.	«Не може бути».	Будь-який з учнів називає що-небудь неймовірне: річ, явище природи, незвичайна тварина, розповідає випадок. Виграє той, хто більше назве таких сюжетів і кому ніхто ні разу не скаже: «Буває!».
2.	«Що було б, якби ...»	Хто-небудь з дітей придумує найфантастичніші ситуації, а інші повинні знайти найбільш можливі рішення.
3.	«Домалюй».	<p>а) Дитині пропонується якась частина картинки, яку вона повинна намалювати. Чим незвичніше буде картинка, чим оригінальніше сюжет- тим вище результати.</p> <p>б) Дитині пропонують незакінчене зображення предмета і просять назвати цей предмет. Якщо їй не вдається відразу впізнати предмет, то надають допомогу у вигляді загадок і навідних запитань. Після того як дитина впізнає предмет і уявляє собі його образ, вона домальовує і розфарбовує картинку. Пред'явлені дитині незакінчені картинки можуть бути виконані по різному: точкове зображення, часткове зображення,</p>

Продовження таблиці 3.4

		схема предмета. На зображенні може бути будь-який знайомий дітям об'єкт. Предметні зображення можна об'єднати в змістові групи (наприклад: «овочі», «фрукти», «одяг», «квіти» і т.д.) і використовувати цю вправу при вивченні відповідної групи на інших заняттях.
4.	<i>«Чарівний олівець»</i>	На попередньому етапі гри учасники подають по черзі свої команди: «Вгору!», «Вниз!», «Праворуч!» або «Ліворуч!», а ведучий «допомагає» олівцю виконувати свої обов'язки, переміщаючи його по листу відповідно до команди. Потім, переконавшись в тому, що всі учасники засвоїли принцип гри, ведучий пропонує їм креслити уявні фігури на уявному аркуші, який кожен повинен собі уявляти. Креслення починається з найпростішої фігури, зразок якої ведучий попередньо демонструє гравцям (наприклад, квадрат). Команди подаються по колу. Учасники гри уважно стежать за «кресленням» зображення.
5	<i>«Перевтілення».</i>	Учасники розсідаються по колу. Один з них отримує вказівку від ведучого або від свого сусіда перетворитися в певну річ. Він повинен уявити себе цією річчю, зануритися в її світ, відчувати її «характер». Від імені цієї речі він починає розповідь про те, що її оточує, як вона живе, що відчуває, про її турботи, пристрасті, про її минуле і майбутнє. Закінчивши розповідь, учасник дає завдання наступного по колу і т. д.
6.	<i>«Письменник».</i>	Дітям пропонуються 3 - 4 слова, не пов'язаних одне з одним за змістом, які вони повинні використовувати, щоб скласти розповідь, а потім намалювати його.
7.	<i>«Дізнайся предмети і намалюй їх».</i>	Дитині пропонують картинку з «зашумленими» предметами (зображення предметів накладені один на один).

Продовження таблиці 3.4

		Для початку об'єкти беруть з однієї смислової
--	--	---

		групи, ускладнений варіант - змішання груп або завдання з геометричними фігурами. Дитина повинна дізнатися і назвати предмети. В якості підказки можна почати обводити контур предмета (в разі утруднення - кольоровим олівцем). Після того, як всі предмети названі, їй пропонують намалювати кожен з них окремо.
8.	<i>«Хто більше придумас і намалює».</i>	Дитині показують зображення двох однакових за формою, але різних за величиною геометричних фігур (будь-яких) і пропонують назвати якомога більше предметів, які за формою схожі на намальовані. Після словесного «Опредметнення» просять намалювати їх. У разі необхідності задають навідні запитання. Гра може проводитися як командна, при цьому діти з різних команд по черзі називають предмети і малюють їх на дошці.
9.	<i>«Складання оповідань»</i>	(наприклад, на тему «Літній відпочинок»). Знадобляться площинні зображення предметів, що відносяться до теми. Їх можна вирізати зі старих книг або журналів (бажано наклеївши на картон). Заняття починається з розпиту дитини про те, як вона провела літо, де була, чим займалася. Після того, як вона відтворила образи своїх літніх вражень, пропонують набір фігурок, що відносяться до даної теми (дерева, квіти, собака, будинок, ставок і т.д.). На столі дитина створює композицію з цих предметів і розповідає, що відбувається в зображеній ситуації. Після цього її просять намалювати картинку на тему "Літній відпочинок". Якщо малювання викликає труднощі, можна запропонувати дитині обвести і домалювати фігурки.
10.	<i>«Домалювуват и розповідь».</i>	Потрібні три картинки, об'єднані єдиним сюжетом. На дошці послідовно вивішують картинки, але без першої або без останньої (кінець розповіді). Дитині пропонують відтворити розповідь цілком.

Продовження таблиці 3.4

11.	<i>«Небувальщина»</i>	Якщо змішати два комплекти або більше
-----	-----------------------	---------------------------------------

		сюжетних фігурок, то дитина може скласти з них смішні композиції - плутанини. Наприклад, після «Літнього відпочинку» можна скласти композиції «Чого влітку не буває». В якості прикладу демонструються готові картинки-жарти (діти плавають в річці в валянках, на березі стоїть снігова баба і т.п.). Дитині пропонують скласти смішну розповідь, а потім намалювати її. Надається повна свобода фантазування.
12.	«Опорні слова»	На основі трьох опорних слів дитині пропонують або спочатку намалювати малюнок, використовуючи ці слова, а потім придумати розповідь за ним, або навпаки, скласти історію, а потім намалювати до неї картинку. Варіанти опорних слів: дівчинка, корзина, ліс; хлопчик, вудка, річка; мама, сумка, магазин; папа, ключі, машина; бабуся, голка, сорочка; дідусь, крісло, газета; дядько, дрова; діти, м'яч, майданчик; учитель, крейда, дошка; учень, зошит, ручка і т.д.
13.	«Відгадай, що я задумав, і домалюй».	Це групова вправу. Кожен з дітей задумує своє зображення, але не говорить про нього іншим. Перша дитина починає малює тільки один елемент. Наступна повинна представити, що б це могло бути, що хотів намалювати товариш, і продовжити малюнок, доповнивши його також одним елементом. По ходу роботи доводиться часто перебудовувати спочатку задуманий образ.
14	«Малюємо разом».	На столі закріплюють аркуш паперу великого формату і ділять його на кілька «ділянок» (з урахуванням кількості дітей які беруть участь в роботі). Дітям пропонують створити композицію на задану тему, наприклад: «Наше місто», «В магазині» і т.д. Кожна дитина

Продовження таблиці 3.4

		починає малювати на своєму полі. Потім по команді дорослого все переходять на сусіднє поле. Треба
--	--	---

		побачити, що хоче намалювати товариш, і продовжити його малюнок.
--	--	--

Застосування наведеного вище комплексу корекційних і дидактичних ігор в процесі ознайомлення з образотворчим мистецтвом, як в позаурочний час, так і безпосередньо на уроках, у вигляді хвилинок відпочинку або елементів, які активізують процес пізнання, дозволить оптимізувати формування інтелектуальних властивостей особистості.

Включення ігрових ситуацій позначається не тільки на розвитку інтелектуальних навичок і як наслідок - на результатах навчання, а й на формуванні особистості дитини в цілому.

Уроки-бесіди незаслужено відсунуті на другий план в процесі навчання образотворчому мистецтву. У них міститься невичерпний запас нових педагогічних ідей і прийомів, за допомогою грамотної побудови уроків-бесід, із застосуванням елементів гри, дискусії у багато разів підвищується якість освітнього процесу [5].

Вкрай важливо будувати уроки-бесіди для формування естетичної вихованості з урахуванням вікових та психологічних особливостей учнів, їх діагнозу, тільки тоді з'являться по-справжньому відчутні результати.

Уроки-бесіди мають величезну кількість переваг: бесіди активізують творчу уяву дітей, розвивають їх мову і пам'ять, вчать висловлювати свої думки грамотно, підвищується рівень культури і здатність бачити прекрасне в оточуючих предметах. Проблемне навчання на уроках-бесідах розвиває дитячу уяву, з'являється змагальний дух, жага досліджень [5].

Створювані дітьми малюнки, після проведених бесід, показують їх користь. Помилки стає менше, інформація засвоюється і запам'ятовується куди краще, фантазія працює з новою силою. Крім усього іншого, уроки - бесіди мають прихований виховний сенс - з вивченням творів вітчизняних і світових художників, з'являється прагнення до мистецтва, розвивається

почуття прекрасного, почуття любові до рідної природи, Батьківщини.

В кінці курсу навчання образотворчому мистецтву школярі повинні отримати знання, необхідні для самостійної оцінки творів мистецтва - їх змісту, зображально-виражальних засобів, образності, самобутності т.д. Однак мета буде по-справжньому досягнута лише в тому випадку, якщо у дітей з'явиться прагнення до постійного спілкування з образотворчим мистецтвом, до подальшого його вивчення [44].

Рішення такого завдання можливе лише за умов послідовного здійснення в курсі «Образотворче мистецтво» у спеціальній школі циклу уроків із естетично-виховним змістом і постійного залучення учнів до активної зацікавленої участі в них, в навчальному процесі, до самостійного аналізу творів образотворчого мистецтва.

Рівень ефективності естетичного виховання образотворчими засобами повинен значно підвищитися при концентрично-послідовному принципі подачі навчального матеріалу. Основу його складає коло найважливіших понять, що відносяться перш за все до зображально-виразних засобів. Поняття, що входять в це коло, послідовно, з класу в клас, поглиблюються і розширюються [44].

Адже дитина з ранніх років вдома, на вулиці, по телебаченню, радіо, в спілкуванні з дорослими отримує і усвідомлює в силу своїх здібностей і особливостей найрізноманітнішу інформацію, відчуває всю неосяжність навколишнього світу. Тому виховувати і навчати її «фрагментами» далеко відірваними одне від одного поняттями, недоцільно. З урахуванням вікових особливостей дітей уроки- бесіди слід будувати таким чином:

Так вже в 1 класі дітям необхідно розповісти про те, що таке образотворче мистецтво, коли воно виникло, які твори належать до образотворчого мистецтва; хто такий художник, які бувають види малювання (з натури, по пам'яті, за поданням, начерки); яких людей, які предмети, події може зображати художник (початкові відомості про жанрах); які бувають твори образотворчого мистецтва (живопис, гравюра,

малюнок, книжкова ілюстрація, скульптура, твір); що таке архітектура; про пейзаж; як художник прикрашає книгу [44].

У 2 класі діти знайомляться з такими питаннями: суспільне значення мистецтва. Види образотворчого мистецтва. Що може художник зобразити жанри образотворчого мистецтва: анімалістический, пейзаж, побутовий, портрет, натюрморт, казково-міфологічний (казково-бیلінний). Як художник працює над картиною. Як художник ілюструє книгу. Елементи книги. Поняття про композицію. Як і якими засобами в художньому творі виділяється головне (композиційний центр). Зображально-виражальні засоби (мова образотворчого мистецтва. Єдність зображально-виражальних засобів і зміст в художньому творі [44].

3-4 клас. Суспільне призначення мистецтва. Види образотворчого мистецтва (живопис, графіка, скульптура, архітектура). Монументальне мистецтво. Різновиди жанрів. Як створюється художній твір. Композиція в графіці та живопису. Основні закономірності композиції. Роль рівня горизонту, точка зору, світлотіні, кольору тощо Засоби виділення головного в композиції. Книга як твір образотворчого мистецтва [44].

Залежно від конкретних завдань, змісту навчального матеріалу, рівня вихованості, рівня творчої пізнавальної діяльності учнів, індивідуально-типологічних особливостей місця бесіди в дидактичному процесі виділяють різні види бесід.

Широке поширення в викладанні образотворчого мистецтва має евристична бесіда (від слова «еврика» - знаходжу, відкриваю). В ході евристичної бесіди вчитель, спираючись на наявні в учнів знання і практичний досвід, приводить їх до розуміння і засвоєння нових знань, формулювання правил [55].

Для повідомлення нових знань використовуються повідомлюючі бесіди. Якщо бесіда передусє вивченню нового матеріалу, її називають ввідна чи вступна. Мета такої бесіди полягає в тому, щоб викликати в учнів стан готовності до пізнання нового.

Необхідність в проведенні поточної бесіди може виникнути в ході практичної роботи. Шляхом «питання - відповідь» учні отримують додаткову інформацію. Закріплюють або підсумкові бесіди застосовуються після вивчення нового матеріалу. Їх мета - обговорення та оцінка робіт учнів.

В ході бесіди питання можуть бути адресовані одному учневі (індивідуальна бесіда) або учням всього класу (фронтальна бесіда) [55].

В цілому, метод бесіди має такі переваги: активізує учнів, розвиває їх пам'ять і мову, робить відкритими знання учнів, має велику виховну силу, є хорошим діагностичним засобом.

Недоліки методу бесіди: вимагає багато часу, необхідний запас знань.

Для молодших школярів спеціальної школи доцільне створення ігрових ситуацій на уроці, це активізує їх творчу фантазію, залучає в навчальну діяльність, діти менше втомлюються і довше залишаються зацікавленими [15].

Елемент очікування (несподіване зникнення, поява);

Елемент загадки;

Елемент руху (що змінилося? Поставте на місце);

Елемент змагання (Хто перший, хто швидше);

Елемент пошуку і знахідки (знайти щось невідоме, схоже за формою, кольором, розміром);

Елемент «входження в картину» (Щоб ти побачив спереду або ззаду себе?)

Наприклад, перед малюванням на тему «Осінній день» можна провести бесіду по картині І. І. Левітана «Золота осінь», порівняти її з картиною І.С. Остроухова «Золота осінь». Це порівняння дуже корисно для учнів, по-перше, як конкретний приклад втілення образів природи, яку вони багаторазово спостерігали в житті, по-друге, як приклад різних композицій, форматів, що дають можливість варіативності вираження однієї теми. Після бесіди діти працюють над створенням композиції малюнка. Цей вид роботи

вимагає достатньої підготовки дітей. [15]

На початкових етапах роботи розмови з картин виконують завдання розвитку осмисленого сприйняття: діти вчаться дізнаватися в зображеннях реальні предмети, людей, тварин, рослин і т.п., розрізняти форму, величину і форму предметів, їх взаємне розташування, оцінювати емоційну виразність картини [15].

Таким чином, підбиваючи підсумок, необхідно відзначити, що, незважаючи на певну теоретичну розробленість проблеми естетичного виховання школярів з порушеннями інтелекту, відзначається розрив між цілепокладанням, методологією і реалізацією процесу естетичного виховання в спеціальній школі, що обумовлено відсутністю чіткої системи організації роботи за даним напрямком. У зв'язку з цим стає актуальною розробка моделі естетичного виховання (освіти) школярів спеціальних шкіл та шкіл-інтернатів.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити, що образотворча діяльність - це перший продуктивний вид діяльності, за допомогою якого дитина передає свої враження від оточуючого світу, відображає на папері, в глині та інших матеріалах своє ставлення до всього, що відбувається. Малювання розкриває великі можливості для корекційної роботи з дітьми, що мають порушення інтелектуального розвитку. Воно сприяє естетичному вихованню школярів, розвиває уяву і уявлення, допомагає в деякій мірі компенсувати недоліки в їх емоційному розвитку, сприяє закріпленню зв'язків між зображувальною і мовною діяльністю.

2. Образотворча діяльність є однією з форм пізнання світу, засвоєння соціального досвіду, естетичного виховання. Естетичне виховання на уроках малювання здійснюється за декількома напрямками і передбачає формування та розвиток в учнів цілеспрямованої зображувальної діяльності, естетичного виховання та естетичних відчуттів, оціночного ставлення до витворів мистецтва та самостійно виконаним малюнкам. Навчання малюванню у спеціальній школі спрямоване на корекцію суттєвих недоліків пізнавальної діяльності учнів шляхом виховання і розвитку в них правильного сприймання форми, кольору, величини, конструкції предметів, їх розташування в просторі, уміння знаходити в предметах істотні ознаки, визначати подібність та відмінність між ними.

3. У дітей з порушеннями інтелекту своєчасно не виникає жоден з видів образотворчої діяльності. Виділяють певні особливості зображувальної діяльності молодших школярів спеціальної школи, а саме: фрагментарність зображень, бідність їх детального змісту, спрощення і спотворення форми зображуваних об'єктів, непропорційність частин малюнка, неправильна передача просторових співвідношень,

невідповідність розмірів малюнка аркушу паперу, відсутність кольорових характеристик та ін.

4. Аналіз отриманих в результаті констатуючого експерименту даних дозволяє визначити, що зображувальні навички у молодших школярів з порушеннями інтелекту за різними показниками мають різні рівні сформованості (I блок експерименту). Зокрема, сформованість навички розпізнавання геометричних фігур (I блок), має низький рівень, але з наближенням до середнього, за навичкою розпізнавання та відтворення кольорів (II блок) має середній рівень. Показник навичок відтворення просторових відносин предметів при побудові малюнку (III блок) знаходиться на низькому рівні сформованості. За показником рівня сформованості навичок орієнтування у просторі аркуша паперу (IV блок) учні показали середній рівень сформованості.

За узагальненими показниками визначено, що в учнів 3 класу з інтелектуальними порушеннями зображувальні навички сформовані переважно на середньому рівні (50% учнів), на низькому рівні зображувальні навички сформовані у майже 40% учнів і лише 12,5% учнів мають високий рівень сформованості зображувальних навичок.

Аналіз отриманих у результаті проведення II блоку експерименту даних дав змогу визначити, що у переважної більшості дітей з інтелектуальними порушеннями рівень естетичної вихованості має середні показники, що становить 50% досліджуваних, на низькому рівні естетична вихованість виявлена у 37,5% учнів, дуже низький рівень виявлено у 16,7% молодших школярів.

Це пояснюється відсутнім або слабо вираженим естетичним інтересом та потребою до естетики, що свідчить про необхідність подальшої роботи направленої на підвищення рівня естетичної вихованості дітей з інтелектуальними порушеннями, потреб в естетичному пізнанні, почутті прекрасного і потворного в умінні бачити красиве в дрібницях, спостерігати

за природою, вмінні порівнювати, давати естетичну оцінку, відстоювати свої погляди, не розкритих творчих здібностях.

5. Порівняльний аналіз отриманих експериментальним шляхом даних дав змогу констатувати взаємозв'язок рівня сформованості зображувальних навичок у школярів з порушеннями інтелекту з рівнем їх естетичної вихованості

6. Основними напрямками організації корекційно-виховної роботи для підвищення рівня зображувальних навичок та рівня естетичної вихованості на уроках малювання у спеціальній школі визначено:

- застосування різноманітних вправ та ігор різної спрямованості (оскільки у цьому віці саме вони виступають як провідна діяльність школярів) для підвищення рівня зображувальних навичок школярів;
- використання різних видів уроків-бесід про образотворче мистецтво для формування естетичної вихованості школярів з порушеннями інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аболина Т.Г., Миропольская Н.Е. Эстетическое воспитание в школе. – К.: Вища школа, 1987. – 93 с.
2. Аблаева Н.М. Изобразительное искусство как средство формирования эмоционально-эстетического воспитания школьников с умственной отсталостью // Студенческий: электрон. научн. журн. 2020. № 17(103). URL: <https://sibac.info/journal/student/103/177567>.
3. Азаренко А.И., Вергун Н.Р. За порою до мистецтва. – К.: Рад. школа. – 1996. - № 6. – С. 33-34 .
4. Алексеев О.Л. Отражение контраста формы объектов младшими школьниками с нарушенным интеллектом в изобразительной, предметно практической деятельности.//Наука и образование.– Якутск - 2005. - №3.
5. Баудиш В.М. Сущность коррекционно-воспитальной работы во вспомогательной школе // Дефектофия. – 1978. - №3.- С. 42-54.
6. Бачинин В.А. Эстетика: энциклопедический словарь. – СПб.:Изд-во Михайлова В.А. - 2005. - 285с.
7. Бекетова Ю.В. Музично-естетичне виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць /За заг.ред. акад. І.Ф.Прокопенка, чл.-кол.В.І.Лозової.-Х.:ХДПУ, 1999.-Вип.10.-ч.2.-393 с.
8. Бехтерев У.М. Начальная эволюция детского рисунка в объективном изучении. - СПб., 1910. – 114с.
9. Бондар В.І. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи //Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід). – К.: Наук. світ, 2004. – 312 с.
10. Буткевич В.В., Любимова Б.С.Методика организации эстетического воспитания младших школьников. - Мн.: Начальная школа, 2008. – 144 с.

11. Вайнермана С.М., Большов А.С., Силкин Ю.Р. Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству. - М.: Владос, 2001. – 193с.
12. Верб М.А. Эстетические потребности и духовное развитие личности. - Л.: Знание, 1981. - С.-36.
13. Вивчення, навчання і виховання дітей з глибокими порушеннями інтелекту: Збірник наукових праць / Під ред. А.Р. Маллер, Г.В. Цікото. - Вип. III - М.: 1978. - 100с.
14. Виготський Л.С. Педагогическая психология / Под. ред. В.К. Давидова. - М.: 1999. - 244с.
15. Висоцька А.М. Вивчення особливостей корекційно-виховного процесу у соціальних школах-інтернат. // Дефектологія.: 2001.- №2. С.13-17.
16. Виховання естетичної культури школярів: навчальний посібник / під ред. І.А. Зязюн, Н.Є. Миропольська, Л.О. Хлебнікова – К.: ІЗМН, 1998. - 156с.
17. Власова О.І. Педагогічна психологія: навч. посіб. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
18. Висоцька А.М. Вивчення особливостей корекційно-виховного процесу у спеціальних школах-інтернатах. // Дефектологія, 2001. - №2. – С.13-17.
19. Головина Т.Н. Недостатки пространственного ориентирования у умственно отсталых учащихся и коррекционное воздействие занятий рисованием на ее развитие: Психологические вопросы коррекционной работы во вспомогательной школе / Под ред. Ж.И. Шиф. - М., 1972. – 205с.
20. Головина Т.Н. Изобразительная деятельность учащихся вспомогательной школы. – М.: Педагогика, 1974. – 119с.
21. Гозова А.П., Кулагин Ю.А., Лубовский И.В., Петрова В.Г., Розанова Т.В. Изучение психического развития аномальных детей. // Дефектология. - 1983. - № 6. - С. 13-26.

22. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва // Рідна школа. – 1999. – №11. С. 46-49.
23. Грошенко І.А. Заняття образотворчим мистецтвом в спеціальній корекційній школі VIII виду. – М.: Просвещение, 2003 – 144 с.
24. Грошенко І.А. Образотворча діяльність в спеціальній (корекційній) школі VIII виду. - М.: Видавничий центр «Академія» - 2002, - 208 с.
25. Грошенко І.А. Про викладання малювання в допоміжній школі. Методичні рекомендації та планування. - «Гуманітарний видавничий центр ВЛADOS», 1998, - 48 с.
26. Грошенко І.А. Про масштабах готовності учнів допоміжної школи до образотворчої діяльності // Дефектологія. - 1970. - № 6. - С. 35-41.
27. Грошенко І.А. Колір в малюнках учнів допоміжної школи: Питання олигофренопедагогіки.— М., 1972. – 214с.
28. Грошенко І.А. Розвиток інтересу до образотворчої діяльності учнів допоміжної школи. // Дефектологія.-1980. - № 6.-С. 45-53.
29. Грошенко І.А. Заняття образотворчим мистецтвом в спеціальній (корекційній) школі VIII виду. - М.: ООО «Інститут загальногуманітарних досліджень», 2001, -224 с.
30. Грошенко І.А. Про ступені готовності учнів допоміжної школи до образотворчої діяльності. // Дефектологія. - 1970. - № 6. - С. 35-41.
31. Державний стандарт спеціальної освіти дітей з особливими потребами. – К.: АПН України, Інститут спеціальної педагогіки, НВП «ВАБОС».-2004. – 12 с.

32. Екжанова Е.А. Изобразительная деятельность в обучении и воспитании дошкольников с отклонениями в развитии. // Дефектология. – М.: – 2003. - №6. – С. 12- 20.
33. Екжанова Е. А. Изобразительная деятельность в системе воспитания и обучения дошкольников с умственной недостаточностью (умственно отсталые дети и дети с задержкой психического развития). - М.: 2003. - 372 с.
34. Забрамная С.Д. Ваш ребенок учится во вспомогательной школе. - М.: Педагогика, 1990. - 55 с.
35. Занков Л.В. Психология умственно отсталого ребенка. - М., 1988. – 187 с.
36. Зинкевич-Евстегнеева Т.Д., Кудзилов Д.Б. Психодиагностика через рисунок в сказкотерапии. - СПб.: Речь, 2004. – 144с.
37. Игнатъев Е.И. Психология изобразительной деятельности. 2-е изд., доп. - М.: Педагогика, 1961. – 164с.
38. Игнатъев Е.И. Формирование способностей к рисованию / Способности детей. / Сост. Н.П.Линькова, Е.А.Шумилин. - М.: Просвещение, 1999 – 257с.
39. Исследование познавательных процессов детей-олигофренов: Сб. науч. тр. / Под ред. В. Г. Петровой. –п М., 1987. - № 1. – 315с.
40. Кенуй М. Г. Быстрые статистические вычисления. Упрощенные методы оценивания и проверки: Справочник / пер. с англ. и предисл. Д. А. Астринского. – М. : «Статистика», 1979. – 69 с.
41. Климова Т.Е. Педагогическая диагностика. - Магнитогорск: Изд-во МаГУ, 2000. - 78 с.
42. Коррекционная педагогика: Основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Б.П.Пузанов, В.И.Селиверстов и др. – 3-е изд., доп. – М.: Издательский центр «Академия»,2001. – 160с.

43. Медведь Э.И. Эстетическое воспитание школьников в системе вспомогательного образования: учеб. Пособие. – М.: Центр гуманитарной литературы «РОН», 2002 – 231 с.
44. Мозолюк-Коновалова О.М. Образотворча діяльність як засіб корекційно-виховної роботи з розумово відсталими дошкільниками. //Особлива дитина: навчання і виховання/. К. - 2014. - №4. – С. 90 – 97.
45. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. - М.: Просвещение, 1981 – 124.
46. Неменский Б.М. Педагогика искусства. - М.: Просвещение, 2007.- 253 с.
47. Обучение и воспитание детей во вспомогательной школе /Под ред. В.В.Воронковой. - М.: Школа-Пресс, 1994. - 416 с.
48. Образотворче мистецтво з спеціальною методикою : навчально-методичний посібник / Уклад. І.В. Бабій. – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. – 112 с.
49. Образотворче мистецтво (підготовчий, 1-4класи). Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. - К: - «Освіта» - 2014. – 98с.
50. Паніна Н. В. Технологія соціального дослідження: [навчальний посібник]. – К. : «Наук. думка», 1996. – 232 с.
51. Перова М.Н. Практическая и умственная деятельность детей-олигофренов. - М.: Просвещение, 2001 - 158с.
52. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников.- М. : Академия, 2002. – 160 с.
53. Пинский Б.И. Психологические особенности деятельности умственно отсталых школьников. - М.: Просвещение, 1962 – 234с.
54. Пивоев В.М. Эстетика: учебное пособие. - М.: Директ-Медиа, 2013 . – 303 с.

55. Поддубская, Г.С. Воспитательная работа в начальной школе: Педагогическая диагностика: методические указания. - Могилев : У О « М Г У им. А. А. Кулешова», 2010. -52 с.
56. Програма для 1-4-х класів ЗНЗ для розумово відсталих дітей. Виховна робота. укл.Висоцька А.М. – К.: Просвіта, 2014. – 154 с.
57. Сакулина Н.П. Анализ рисования //О педагогическом изучении учащихся вспомогательной школы /Под ред. Л.В. Занкова. – М.: Просвещение, 1953. – 251с.
58. Сухомлинський В.О. Сто советов учителю: Выбр. соч.: В 5т. - К.: Сов.школа, 1976. - Т.2. - 656.
59. Шилова Е.А.Использование специального словаря учащимися младших классов вспомогательной школы на уроках изобразительного искусства. // Актуальные вопросы теории и практики коррекционной педагогики. – М. – 1997. – с.180-186.
60. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника (психологический очерк) «Текст»/ П.М.Якобсон. - М.: Просвещение, 2009 - 621с.
61. Интернет ресурс https://allref.com.ua/uk/skachaty/Formuvannya_znan-_umin-_ta_uhavlen-_uchniv_1-4_klasiv_u_galuzi_obrazotvorchogo_mistectva_z_navchal-nih_problem_%E2%80%9Ekompoziciya_%E2%80%9D_%E2%80%9Eforma%E2%80%9D?page=6

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Слепоглазова Валерія Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і

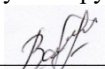
негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.11.2020 р.

(дата)

(підпис)

Слепоглазова Валерія

(ім'я, прізвище)